

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
«Διεθνές και Ευρωπαϊκό Οικονομικό Δίκαιο»

Διπλωματική εργασία με θέμα:

ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ Ε.Ε -ΤΕΣΣΕΡΕΙΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Όνομα: Μαρία Σάββα Παπαδημήτρη

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντίνος ΓΕ. Αθανασόπουλος

ΠΑΦΟΣ, Αύγουστος 2014

Κατάλογος Περιεχομένων

	Σελίς
-Εισαγωγή	3
-Ιστορία των Συνθηκών της ΕΕ	5
-ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ & ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ Ε.Ε.	6
-Η ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ ΤΑΞΗΣ	8
-ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ & ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	9
-ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ	11
-ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ – ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ	11
-ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.	14
-«Αρχή της επικουρικότητας» (Principle of subsidiarity)	14
-«Αρχή της αναλογικότητας» (Principle of proportionality)	16
-Ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών (ή εμπορευμάτων).	18
-ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΕΠΙΒΟΛΗΣ «ΔΑΣΜΩΝ»	20
-ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΕΩΝ	
ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ	21
-Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΠΟΣΟΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ»	28
-ΜΕΤΡΑ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣ ΠΟΣΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ	29
-ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΑΓΑΘΩΝ	32
-Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΚΕΣΚ	35
-ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΠΟΥ ΘΕΣΠΙΖΕΙ Η ΚΕΣΚ	40
-ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ (ΜΙΣΘΩΤΩΝ)	45
-Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ»	47
-ΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ	
ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	50
-ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ (ΑΡΘΡΑ 49 – 55 ΣΛΕΕ)	51
-ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (ΑΡΘΡΑ 56 – 62 ΣΛΕΕ)	57
-Ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων στην ΕΕ	65
-Βιβλιογραφία	72

ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ Ε.Ε – ΤΕΣΣΕΡΙΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Εισαγωγή

Στον πυρήνα της ΕΕ βρίσκονται τα κράτη μέλη —οι 28 χώρες που ανήκουν στην Ένωση και οι πολίτες τους. Η ιδιαιτερότητα της ΕΕ είναι ότι, παρά το γεγονός ότι όλα τα κράτη μέλη είναι χώρες που διατηρούν την κυριαρχία και την ανεξαρτησία τους, έχουν εκχωρήσει ένα μέρος της «κυριαρχίας» τους, ώστε να αποκτήσουν δύναμη και να επωφεληθούν από τα πλεονεκτήματα κλίμακας. Η εκχώρηση της εθνικής κυριαρχίας σημαίνει στην πράξη ότι τα κράτη μέλη μεταβιβάζουν ορισμένες από τις εξουσίες λήψης αποφάσεων που διαθέτουν στα κοινά θεσμικά όργανα, τα οποία έχουν συστήσει τα ίδια, ούτως ώστε οι αποφάσεις για συγκεκριμένα θέματα κοινού ενδιαφέροντος να μπορούν να λαμβάνονται δημοκρατικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ΕΕ, δηλαδή, βρίσκεται κάπου ανάμεσα στο πλήρως ομοσπονδιακό σύστημα που υπάρχει στις Ηνωμένες Πολιτείες και στο χαλαρό διακυβερνητικό σύστημα συνεργασίας που συναντάμε στα Ηνωμένα Έθνη.

Η ΕΕ έχει καταφέρει πολλά από τότε που ιδρύθηκε, το 1950. Έχει δημιουργήσει μια ενιαία αγορά αγαθών και υπηρεσιών που εκτείνεται σε 28 χώρες με 500 εκατομμύρια πολίτες, ελεύθερους να μετακινηθούν και να εγκατασταθούν όπου επιθυμούν. Δημιούργησε το ενιαίο νόμισμα, το ευρώ, που τώρα αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα νομίσματα παγκοσμίως, και το οποίο κάνει πιο αποτελεσματική την ενιαία αγορά. Αποτελεί, επίσης, τον μεγαλύτερο προμηθευτή αναπτυξιακών και ανθρωπιστικών προγραμμάτων στον κόσμο. Όλα αυτά αποτελούν μόνο μερικά από τα επιτεύγματα της ΕΕ έως τώρα. Για το μέλλον, η ΕΕ προσπαθεί να βγάλει την Ευρώπη από τη σημερινή οικονομική κρίση. Είναι πρωτοπόρος στον αγώνα κατά της κλιματικής αλλαγής και των συνεπειών της· επειδή η ΕΕ σκοπεύει να συνεχίσει να μεγαλώνει, βοηθά τις γειτονικές χώρες να προετοιμαστούν για την προσχώρηση σε αυτήν και αναπτύσσει μια ενιαία εξωτερική πολιτική που θα συμβάλλει σημαντικά στην προσπάθεια να διαδοθούν οι

ευρωπαϊκές αξίες σε όλο τον κόσμο. Η επιτυχία αυτών των φιλοδοξιών εξαρτάται από την ικανότητα να παίρνει αποτελεσματικές και έγκαιρες αποφάσεις και να τις εφαρμόζει με επιτυχία.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται στο κράτος δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι κάθε ενέργεια της ΕΕ στηρίζεται σε Συνθήκες που έχουν εγκριθεί εκούσια και με δημοκρατικές διαδικασίες από όλες τις χώρες της ΕΕ. Για τις Συνθήκες γίνονται διαπραγματεύσεις και, στο τέλος, αφού συμφωνήσουν όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, τις επικυρώνουν με τα κοινοβούλιά τους ή μέσω δημοψηφίσματος.

Οι Συνθήκες προσδιορίζουν τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τους κανόνες των θεσμικών οργάνων της ΕΕ, το πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις και τη σχέση ανάμεσα στην ΕΕ και τα κράτη μέλη. Οι Συνθήκες τροποποιήθηκαν με κάθε προσχώρηση νέων κρατών μελών. Μερικές φορές τροποποιήθηκαν, επίσης, για να αναμορφωθούν τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και για να της δώσουν νέους τομείς αρμοδιότητας.

Η πιο πρόσφατη τροποποιητική Συνθήκη, η Συνθήκη της Λισαβόνας¹. Οι προηγούμενες Συνθήκες έχουν ενσωματωθεί στην τωρινή ενοποιημένη εκδοχή, η οποία περιλαμβάνει τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Συνθήκη για τη σταθερότητα, τον συντονισμό και τη διακυβέρνηση στην οικονομική και νομισματική ένωση (ΣΣΣΔ) είναι μια διακυβερνητική συνθήκη που υπογράφηκε από όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, εκτός από την Τσεχική Δημοκρατία και το Ηνωμένο Βασίλειο, τον Μάρτιο του 2012 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου σε όλα τα κράτη μέλη που ολοκλήρωσαν τη διαδικασία κύρωσης. Δεν είναι Συνθήκη της ΕΕ αλλά διακυβερνητική συνθήκη και επιδιώκεται να ενταχθεί στη νομοθεσία της ΕΕ τελικά. Η ΣΣΣΔ προορίζεται να υποστηρίξει τη δημοσιονομική πειθαρχία, να ενισχύσει και να συντονίσει τις οικονομικές πολιτικές και να βελτιώσει τη διακυβέρνηση στη ζώνη του ευρώ.

¹ Υπογράφηκε στη Λισαβόνα στις 13 Δεκεμβρίου 2007 και άρχισε να ισχύει την 1η Δεκεμβρίου 2009

Ιστορία των Συνθηκών της ΕΕ

Όταν ο γάλλος υπουργός Εξωτερικών Robert Schuman πρότεινε το 1950 να ολοκληρωθούν οι βιομηχανίες άνθρακα και χάλυβα της δυτικής Ευρώπης, οι ιδέες του εφαρμόστηκαν στη Συνθήκη του Παρισιού την επόμενη χρονιά, και έτσι γεννήθηκε ο πρόδρομος της ΕΕ —η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα. Έκτοτε η ΕΕ επικαιροποιεί και προσθέτει τακτικά στοιχεία στις Συνθήκες για να εξασφαλίσει την αποτελεσματική χάραξη πολιτικής και λήψης αποφάσεων:

- Η Συνθήκη του Παρισιού, που θέσπισε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα.²
- Οι Συνθήκες της Ρώμης, που θέσπισαν την Ευρωπαϊκή και Οικονομική Κοινότητα και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (Ευρατόμ).³
- Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ)⁴. Τροποποίησε τη Συνθήκη ΕΚ και άνοιξε τον δρόμο για την υλοποίηση της ενιαίας αγοράς.
- Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) —η Συνθήκη του Μάαστριχτ⁵. Η συνθήκη αυτή ίδρυσε την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενίσχυσε τον ρόλο του Κοινοβουλίου ως προς τη λήψη αποφάσεων και πρόσθεσε νέους τομείς πολιτικής συνεργασίας.
- Η Συνθήκη του Άμστερνταμ⁶. Η συγκεκριμένη συνθήκη τροποποίησε τις προηγούμενες συνθήκες.

² Υπογράφηκε στις 18 Απριλίου 1951 και άρχισε να ισχύει το 1952. Έληξε το 2002.

³ Υπογράφηκαν στη Ρώμη στις 25 Μαρτίου 1957 και άρχισαν να ισχύουν το 1958.

⁴ Υπογράφηκε τον Φεβρουάριο 1986 και άρχισε να ισχύει την 1η Φεβρουαρίου 1987

⁵ Υπογράφηκε στο Μάαστριχτ στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και άρχισε να ισχύει την 1η Νοεμβρίου 1993

⁶ Υπογράφηκε στις 2 Οκτωβρίου 1997 και άρχισε να ισχύει την 1η Μαΐου 1999

- Η Συνθήκη της Νίκαιας.⁷ Η συνθήκη αυτή εκσυγχρόνισε το θεσμικό σύστημα της ΕΕ έτσι ώστε να μπορεί να εξακολουθήσει να λειτουργεί αποτελεσματικά μετά το κύμα των νέων μελών κρατών που προσχώρησαν στην ΕΕ το 2004.

- Η Συνθήκη της Λισαβόνας⁸. Η συνθήκη αυτή απλοποίησε τις μεθόδους εργασίας και τους κανόνες ψηφοφορίας, δημιούργησε τον θεσμό του προέδρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εισήγαγε νέες δομές επιδιώκοντας να ενισχύσει τη δράση της ΕΕ στο παγκόσμιο τοπίο.

ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ & ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ Ε.Ε.

Με τη δημιουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ξεκίνησε και ένας έντονος διάλογος όσον αφορά τη νομική φύση αυτών των Κοινοτήτων. Διατυπώθηκαν και διατυπώνονται ποικίλες απόψεις επί του θέματος που σε ορισμένες περιπτώσεις είναι άκρως διαφορετικές μεταξύ τους. Για παράδειγμα, έχει διατυπωθεί η άποψη πως οι Κοινότητες είχαν εξ υπαρχής μια κάποια μορφή ομοσπονδιακού Κράτους ή πως οι Κοινότητες αποτελούσαν μια «ένωση κρατών» ή, αποτελούσαν κάτι το συμπληρωματικό της κλασικής κρατικής δομής. Οι περισσότεροι δε τις χαρακτήριζαν ως διεθνείς οργανισμούς, όχι βέβαια με την παραδοσιακή έννοια του όρου αλλά με κάποιες ιδιαιτερότητες. Αναπόφευκτα, ο διάλογος αυτός εντεινόταν όσο οι Κοινότητες μετεξελίσσονταν θεσμικά και οργανωτικά και ιδίως όσο οι ιδρυτικές Συνθήκες μεταλλάσσονταν μέσα από τις διάφορες τροποποιητικές Συνθήκες. Ειδικότερα, μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και την εισαγωγή του συστήματος των τριών πυλώνων, τα πράγματα περιπλέχθηκαν περαιτέρω, ένεκα της πολυπλοκότητας ανάμεσα σε υπερεθνικές και διακυβερνητικές διαδικασίες και τομείς αρμοδιότητας.

Παρόλο που η παρακολούθηση αυτού του διαλόγου ενέχει κάποιο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον, από πρακτικής-ουσιαστικής άποψης, η επιμονή να προσδώσουμε μία συγκεκριμένη νομική φύση στην Ε.Ε. (πρώην Κοινότητες) ενέχει μάλλον κάποια επικινδυνότητα και μια εν γένει αδυναμία. Ο λόγος είναι διότι χωρίς σημαντικό λόγο μπορεί να

⁷ Υπογράφηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2001 και άρχισε να ισχύει το 2003.

⁸ Υπογράφηκε στις 13 Δεκεμβρίου 2007 και άρχισε να ισχύει το 2009

οδηγηθούμε σε παρερμηνεία των Συνθηκών και γενικά σε προβληματική κατανόηση των σκοπών και αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γι' αυτό, πολύ ορθά επισημαίνεται στη βιβλιογραφία πως η φύση και ταυτότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορεί παρά να οριοθετείται από το ίδιο το κείμενο των Συνθηκών (ΣΕΕ και ΣΛΕΕ) και ιδίως τους κανόνες που με δεσμευτικό τρόπο ρυθμίζουν και οριοθετούν τα χαρακτηριστικά, τις αξίες, τους σκοπούς και τις αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Έχοντας αυτή την παρατήρηση-διαπίστωση ως αφετηρία, το ενδιαφέρον μας πρέπει επομένως να επικεντρώνεται στο κείμενο των δύο Συνθηκών και ειδικότερα στις επιμέρους εκείνες διατάξεις που δύνανται να μας κατευθύνουν επακριβώς ως προς τα θεμελιώδη (νομικά) χαρακτηριστικά της Ε.Ε.

ΑΡΘΡΟ 1 ΣΕΕ: Με την παρούσα Συνθήκη τα ΥΨΗΛΑ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΑ ΜΕΡΗ ιδρύουν μεταξύ τους μία ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, εφεξής καλούμενη «Ένωση», στην οποία τα Κράτη Μέλη απονέμουν αρμοδιότητες για την επίτευξη των κοινών τους στόχων.

-ΑΡΘΡΟ 47 ΣΕΕ: Η Ένωση έχει νομική προσωπικότητα.

-ΑΡΘΡΟ 335 ΣΛΕΕ: Η Ένωση έχει σε κάθε Κράτος Μέλος την ευρύτερη δυνατή νομική ικανότητα που αναγνωρίζεται από τις εθνικές νομοθεσίες στα νομικά πρόσωπα.

-ΑΡΘΡΟ 216 ΣΛΕΕ: Η Ένωση μπορεί να συνάπτει συμφωνία με μία ή περισσότερες τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς όταν το προβλέπουν οι Συνθήκες ή όταν η σύναψη συμφωνίας είναι αναγκαία για την επίτευξη, στο πλαίσιο των πολιτικών της Ένωσης, ενός εκ των στόχων που καθορίζονται από τις Συνθήκες, ή προβλέπεται σε νομικά δεσμευτική πράξη της Ένωσης ή ακόμα ενδέχεται να επηρεάσει κοινούς κανόνες ή να μεταβάλει την εμβέλειά τους.

Από το συνδυασμό των παραπάνω Άρθρων προκύπτει πως η Ε.Ε. έχει νομική προσωπικότητα, είναι δηλαδή υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, και μάλιστα σε διπλό επίπεδο. Συγκεκριμένα, η νομική προσωπικότητα της Ένωσης ισχύει τόσο στο εσωτερικό των Κρατών

Μελών της όσο και στον διεθνή τομέα. Υπάρχει δηλαδή η νομική προσωπικότητα της Ε.Ε. στο εσωτερικό των Κρατών Μελών⁹ και η Διεθνής νομική προσωπικότητα.¹⁰

Η ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ ΤΑΞΗΣ

Απόλυτα συνυφασμένο με το παραπάνω ζήτημα της νομικής προσωπικότητας της Ε.Ε. είναι το ζήτημα του προσδιορισμού της ως «αυτόνομης έννομης τάξης».

Με τον όρο «έννομη τάξη της Ε.Ε.» εννοούμε εκείνο το σύνολο κανόνων δικαίου που θεσπίζονται από την Ε.Ε. και το οποίο ορίζει, αφενός τα υποκείμενα στα οποία απευθύνονται οι κανόνες που θεσπίζει και, αφετέρου, τα όργανα που είναι αρμόδια για την παραγωγή, εφαρμογή και ερμηνεία νέων (ή αναλόγως και υφιστάμενων) κανόνων δικαίου.

- **Γιατί «αυτόνομη»;**

Την απάντηση σ' αυτό το ερώτημα την έδωσε από πολύ νωρίς το Δικαστήριο της Ε.Ε..

«Αντίθετα προς τις διεθνείς συνθήκες, η Συνθήκη της ΕΟΚ δημιούργησε ιδιαίτερη έννομη τάξη, η οποία ενσωματώθηκε στα νομικά συστήματα των Κρατών Μελών από της θέσεως της Συνθήκης σε ισχύ και δεσμεύει τα δικαστήριά τους.

*Ιδρύοντας μια Κοινότητα απεριόριστης διάρκειας, έχουσα δικά της όργανα, νομική προσωπικότητα, ικανότητα δικαίου, ικανότητα διεθνούς εκπροσώπησης και ιδίως πραγματικές εξουσίες απορρέουσες από τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων τους και τη μεταβίβαση εξουσιών τους στην Κοινότητα, τα Κράτη Μέλη περιόρισαν, αν και σε ορισμένους μόνο τομείς, τα κυριαρχικά τους δικαιώματα και δημιούργησαν ένα σύστημα δικαίου εφαρμοζόμενο τόσο στους υπηκόους τους όσο και σ' αυτά τα ίδια.»*¹¹

- **Ποιες οι συνέπειες της αυτονομίας;**

⁹ «ενδοκρατική νομική προσωπικότητα»

¹⁰ «διεθνής δικαιοπρακτική ικανότητα»

¹¹ Case 6/64 Costa v. ENEL (βλ. επίσης, Case 26/62 Van Gend en Loos

Η αυτονομία της ενωσιακής έννομης τάξης δεν συνιστά απλώς μια διακήρυξη συμβολικής αξίας. Έχει σημαντικές επιπτώσεις όσον αφορά στους κανόνες που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ Κρατών Μελών αλλά και Κρατών Μελών και ενωσιακών οργάνων, καθώς και την προστασία των δικαιωμάτων των ιδιωτών.

Για παράδειγμα:

- Αποκλεισμός αρχών του διεθνούς δικαίου που δεν συνάδουν με το πνεύμα, την οικονομία και τους στόχους των Συνθηκών.¹²
- Αν και το δίκαιο της Ε.Ε. χρησιμοποιεί έννοιες και όρους γνωστούς στα εσωτερικά δίκαια των Κρατών Μελών, οι όροι αυτοί «αποκόπτονται» από το περιεχόμενο που τους προσδίδεται στα Κράτη Μέλη και αποκτούν αυτόνομο ενωσιακό περιεχόμενο.
- Ο ενωσιακός κανόνας κρίνεται, ως προς το κύρος και την αποτελεσματικότητά του, αποκλειστικά με κριτήριο τους κανόνες και τις αρχές που διέπουν την ίδια την ενωσιακή έννομη τάξη και όχι με βάση εθνικούς κανόνες και αρχές, ακόμα και συνταγματικής φύσης.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ & ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Το ζήτημα της δημοκρατικής οργάνωσης των Κρατών Μελών απασχολούσε ανέκαθεν τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Μόνο δημοκρατικά κράτη συγκρότησαν τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και μόνο δημοκρατικά κράτη έγιναν μέχρι σήμερα δεκτά στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Τα Άρθρα 9 – 12 της ΣΕΕ περιέχουν μια σειρά από δημοκρατικές αρχές στις οποίες εδράζονται όλες οι δραστηριότητες της Ε.Ε.

- Η αρχή της ισότητας των πολιτών της Ε.Ε.
- Η αρχή της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας

¹² π.χ. αρχή της αμοιβαιότητας και αρχή της αυτοδικίας

- Η (ομοσπονδιακή) αρχή της διττής νομιμοποίησης.¹³

Όσον αφορά την αποτελεσματική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην ενωσιακή έννομη τάξη, τουλάχιστον μέχρι τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο Δικαστήριο της Ε.Ε.. Η συμβολή του Δικαστηρίου σ' αυτό το θέμα υπήρξε κάτι παραπάνω από καθοριστική στο να διασφαλιστεί μια κάπως επαρκής κατοχύρωση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ε.Ε.. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο, με επιμονή και συνέπεια, συνέβαλε τα μέγιστα στο να διαμορφωθεί εντός Ε.Ε. ένας άγραφος κατάλογος θεμελιωδών δικαιωμάτων, εμπνεόμενος ιδίως από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των Κρατών Μελών ως «γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου» και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ).

Η Συνθήκη της Λισαβόνας υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική αναφορικά με αυτό το ζήτημα και συγκεκριμένα επιλήφθηκε του ζητήματος προς δύο κατευθύνσεις. Η μία κατεύθυνση αφορά την επισύναψη του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης,¹⁴ στις ΣΕΕ και ΣΛΕΕ και η άλλη κατεύθυνση αφορά την πρόβλεψη για προσχώρηση της Ε.Ε. στην ΕΣΔΑ.¹⁵

Όσον αφορά το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυτός δεν ενσωματώνεται στις ΣΕΕ και ΣΛΕΕ αλλά, επισυνάπτεται στις Συνθήκες. Από νομικής άποψης η διάκριση αυτή δεν ενέχει ιδιαίτερη ουσιαστική σημασία, διότι ο Χάρτης είναι το ίδιο δεσμευτικός για τα Κράτη Μέλη όπως θα ήταν εάν το κείμενό του ολόκληρο ενσωματωνόταν στο κείμενο των Συνθηκών. Ενδεχομένως, όμως, να προκύψουν κάποιες συνέπειες στην περίπτωση που αναθεωρηθούν στο μέλλον οι ΣΕΕ και ΣΛΕΕ διότι σε μια τέτοια περίπτωση ο Χάρτης, για να εξακολουθήσει να δεσμεύει, θα πρέπει να

¹³ Αντιπροσώπευση των Κρατών Μελών στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και αντιπροσώπευση των πολιτών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

¹⁴ βλ. Συνθήκη της Νίκαιας

¹⁵ βλ. ΑΡΘΡΟ 6 ΣΕΕ

τύχει ξεχωριστής διαδικασίας αναθεώρησης. Πιο σημαντικό πρόβλημα, ωστόσο, αποτελεί η εξαίρεση δύο Κρατών Μελών από το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, της Πολωνίας και του Ηνωμένου Βασιλείου.¹⁶

Όσον αφορά την προσχώρηση της Ε.Ε. στην ΕΣΔΑ, το Άρθρο 6 ΣΕΕ προσφέρει τη νομική βάση για μια τέτοια προσχώρηση, η οποία εφεξής διευκολύνεται χάρη στη νέα, ενιαία νομική προσωπικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η προσχώρηση αυτή θα επιτρέψει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) να ελέγχει τη συμμόρφωση των πράξεων της Ε.Ε. με την ΕΣΔΑ, ώστε ενώπιον του ΕΔΑΔ να προσφεύγουν τόσο φυσικά όσο και νομικά πρόσωπα, όσο και Κράτη Μέλη, αλλά και τρίτα Κράτη, εναντίον πράξεων ή παραλείψεων των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε., ακόμη και του ίδιου του Δικαστηρίου της Ε.Ε., για ενδεχόμενη παράβαση της ΕΣΔΑ. Σχετικό με την προσχώρηση της Ε.Ε. στην ΕΣΔΑ είναι το **Πρωτόκολλο Αρ.8**, η **Δήλωση Αρ.2** και το **Άρθρο 218 ΣΛΕΕ**.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ

ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ – ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ

Αναμφίβολα, ένα από τα πιο ακανθώδη διαχρονικά ζητήματα στο πλαίσιο της «ευρωπαϊκής ενοποίησης» είναι η διάκριση ξεκάθαρων ορίων μεταξύ των αρμοδιοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εξουσίας των Κρατών Μελών και των αρμοδιοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εξουσίας της Ε.Ε.. Η διάκριση αυτών των ορίων αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα κάθε μορφής συνεργασίας, για τον απλούστατο λόγο ότι εξασφαλίζεται με αυτό τον τρόπο μία αγαστή και εποικοδομητική συνεργασία, αναγκαία τόσο για την ευημερία και την πρόοδο του «Οργανισμού» όσο και για την αποφυγή συγκρούσεων και αμφισβητήσεων.

¹⁶ Για το κείμενο του Χάρτη βλ. Χριστιανός και Περράκης, *Νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, σελ. 385 – 408

Γιατί, όμως, είναι σημαντικό να καταγράφεται αυτή η πορεία ανάμεσα σε διακυβερνητικότητα και υπερεθνικότητα;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό έχει καθοριστική σημασία ως προς δύο, ουσιαστικά, πτυχές του «ενοποιητικού εγχειρήματος».

Η πρώτη πτυχή αφορά το χαρακτήρα που δύναται να προσλάβει η Ε.Ε. ή που έκαστος εξ ημών θα ήθελε την Ε.Ε. να έχει. Δηλαδή, η καταγραφή της εν λόγω πορείας αποτελεί εν πολλοίς και καταγραφή μίας υποκειμενικής κρίσης ως προς το μοντέλλο οργάνωσης και λειτουργίας της Ε.Ε.. Αυτοί που ενδεχομένως κινούνται στα πλαίσια του «ευρωσκεπτικισμού», αναμφίβολα, επιζητούν λιγότερα υπερεθνικά στοιχεία και πολύ πιο αυξημένα διακυβερνητικά στοιχεία. Από την άλλη, οι οπαδοί μίας «φεντεραλιστικής λογικής» προσδίδουν σαφώς πιο αυξημένη σημασία σε υπερεθνικά απ' ότι σε διακυβερνητικά στοιχεία. Το αποτέλεσμα αυτής της «διαμάχης», όπου και όταν καταγράφεται μέσα σε εποικοδομητικά πλαίσια διαλόγου, οριοθετεί και τον χαρακτήρα της Ε.Ε. εκείνη τη δεδομένη στιγμή. Λειτουργεί, δηλαδή, ως επαλήθευση και ως πυξίδα για το επόμενο βήμα, είτε αυτό θα είναι προς τα εμπρός ή προς τα πίσω.

Η δεύτερη πτυχή έχει σαφώς πιο πρακτική χρησιμότητα εφόσον αφορά τη διεύρυνση ή τον περιορισμό ανάλογα της κανονιστικής αρμοδιότητας της Ε.Ε.. Δηλαδή, η καταγραφή της εν λόγω πορείας αποτελεί το κριτήριο του καθορισμού τη δεδομένη χρονική στιγμή της δυνατότητας της Ε.Ε. να αυξήσει τη δικαιοπαραγωγική της αρμοδιότητα ενισχύοντας την υπερεθνική της διάσταση. Πιο συγκεκριμένα, όπου καταγράφεται πορεία πλησιέστερα της «υπερεθνικότητας», το λογικό επακόλουθο είναι μία οιονεί νομιμοποίηση στην άσκηση ενισχυμένου παρεμβατικού ρόλου της Ε.Ε. στις εθνικές έννομες τάξεις. Αντίθετα, όπου καταγράφεται πορεία πλησιέστερα της «διακυβερνητικότητας», το λογικό επακόλουθο είναι η συρρίκνωση της ενωσιακής αρμοδιότητας και η ενδυνάμωση της κρατικής κυριαρχίας ή, πιο πιθανόν, ο αυστηρός περιορισμός της ενωσιακής αρμοδιότητας στην ανάληψη δράσης συμπληρωματικής προς αυτή των Κρατών Μελών.

Με δεδομένο, λοιπόν, πως η σχέση μεταξύ «διακυβερνητικότητας» και «υπερεθνικότητας» αποτελεί όχι μια σταθερή αλλά μια δυναμική, μεταλασσόμενη σχέση, το λογικό ερώτημα που προκύπτει είναι *πόσο γερά είναι τα θεμέλια αυτής της συνεργασίας των Κρατών Μελών υπό το «ενωσιακό» μόρφωμα*. Εάν όντως υφίσταται μια τέτοια «διαμάχη» με φόντο τις αρμοδιότητες από τη μια των Κρατών Μελών και από την άλλη της Ε.Ε., τι είναι αυτό που, στο τέλος της ημέρας, λειτουργεί ως ανάχωμα ως προς τη διάσωση της αρχής της υπερεθνικότητας; Δηλαδή, τι είναι αυτό που, σε κάποιο έστω βαθμό, διασώζει την ύπαρξη υπερεθνικών στοιχείων με σκοπό να μην μετατραπεί η Ε.Ε. σε ακόμη ένα παραδοσιακό διεθνή οργανισμό με αμιγώς διακυβερνητικά στοιχεία;

➤ **Η αρχή της ισότητας των Κρατών Μελών¹⁷**

➤ **Σεβασμός της εθνικής ταυτότητας των Κρατών Μελών¹⁸**

➤ **Η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας¹⁹**

Η ορθή και ισορροπημένη εφαρμογή της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας εξασφαλίζει την ενότητα και ταυτότητα εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου στο όλο πεδίο εφαρμογής του, αποτέλεσμα που διασφαλίζει την ισότητα όλων των Κρατών Μελών, έναντι των Συνθηκών.²⁰

▪ **Υποχρεώσεις της Ε.Ε.**

- ***Υποχρέωση των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. να συνεργάζονται με όλες τις αρχές των Κρατών Μελών (π.χ. καθήκον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να προσφέρει τη συνδρομή της στις εθνικές δικαστικές αρχές, όταν αυτές ενεργούν με σκοπό τη διαφύλαξη του ενωσιακού δικαίου)***

▪ **Υποχρεώσεις των Κρατών Μελών**

¹⁷ Άρθρο 4(2) ΣΕΕ

¹⁸ Άρθρο 4(2) ΣΕΕ

¹⁹ Άρθρο 4(3) ΣΕΕ

²⁰ Ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων

- **Υποχρεώσεις σύμπραξης:** Τα Κράτη Μέλη οφείλουν να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες με σκοπό τη διευκόλυνση της Ε.Ε. και την εκπλήρωση των βασικών στόχων του ενωσιακού δικαίου.²¹
- **Υποχρεώσεις παράλειψης:** Τα Κράτη Μέλη οφείλουν και να απέχουν από κάθε μέτρο που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την υλοποίηση των στόχων των Συνθηκών.
- **Υποχρεώσεις συνεργασίας:** Τα Κράτη Μέλη οφείλουν να συνεργάζονται με τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε..
- **Αλληλεγγύη στο πλαίσιο της Ε.Ε.:** Τα Κράτη Μέλη δεν πρέπει να ενεργούν κατά τρόπο που θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα της Ένωσης και των υπόλοιπων Κρατών Μελών, ακόμη κι όταν δεν υφίστανται καταγεγραμμένες, ειδικότερες υποχρεώσεις τους.
- **Απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης των ενωσιακών δικαιωμάτων και απαγόρευση της καταστρατήγησης του δικαίου της Ένωσης.**
- **Υποχρέωση δικαστικής επίλυσης των διαφορών των επιμέρους Κρατών Μελών, τόσο μεταξύ τους όσο και έναντι των θεσμικών οργάνων.**

ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

Σύμφωνα με το **Άρθρο 5 ΣΕΕ**, η οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης διέπεται από την «**αρχή της δοτής αρμοδιότητας**», ενώ η άσκηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης διέπεται από τις αρχές της «**επικουρικότητας**» και της «**αναλογικότητας**».

Σύμφωνα με την αρχή της δοτής αρμοδιότητας, η Ένωση ενεργεί μόνο εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που της απονέμουν τα Κράτη Μέλη με τις Συνθήκες, «για την επίτευξη των στόχων που οι Συνθήκες αυτές ορίζουν». Καθιερώνεται τεκμήριο αρμοδιότητας υπέρ του Κράτους Μέλους, σύμφωνα με το οποίο κάθε αρμοδιότητα η οποία δεν απονέμεται στην Ένωση με τις Συνθήκες, ανήκει στα Κράτη Μέλη.²² Θεωρία περί ρητής νομοθετικής εξουσίας της Ένωσης

²¹ βλ. π.χ. Άρθρο 19(1)(β) ΣΕΕ, Άρθρο 291(1) ΣΛΕΕ

²² Άρθρο 5(2) ΣΕΕ

- Θεωρία περί σιωπηρής ή εξυπακουόμενης νομοθετικής εξουσίας της Ένωσης («για την επίτευξη των στόχων που οι Συνθήκες αυτές ορίζουν»)²³ – («ρήτρα προσαρμογής» ή «ρήτρα συμπλήρωσης κενών»).

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

«Αρχή της επικουρικότητας»²⁴

Η έννοια της «επικουρικότητας» δεν ήταν εξαρχής γνωστή στο κοινοτικό δίκαιο. Αποτελεί δάνειο από το γερμανικό συνταγματικό δίκαιο, όπου και χρησιμοποιείται ως κανόνας κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ του ομοσπονδιακού κράτους και των ομόσπονδων κρατιδίων.

Η επικουρικότητα επιτάσσει, γενικότερα ότι, όταν υφίσταται η δυνατότητα λήψης αποφάσεως σε περισσότερα από ένα επίπεδα, οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται κατά το δυνατό στο χαμηλότερο επίπεδο, σε εκείνο, δηλαδή, που βρίσκεται πλησιέστερα στον ενδιαφερόμενο. Λήψη μιας απόφασης στο ανώτερο επίπεδο, ενώ το ζήτημα θα μπορούσε να διευθετηθεί εξίσου ικανοποιητικά σε κατώτερο επίπεδο, πρέπει να αποφεύγεται.

Η εισαγωγή της «αρχής της επικουρικότητας» στο τότε κοινοτικό δίκαιο έγινε μέσω της Συνθήκης του Μάαστριχτ και έγινε παράλληλα με την εισαγωγή της «αρχής της αναλογικότητας», η οποία αποτελεί τη δεύτερη σημαντική παράμετρο του τρόπου άσκησης των ενωσιακών αρμοδιοτήτων.

Οι 3 βασικές πτυχές της εφαρμογής της «αρχής της επικουρικότητας»

1. Η επικουρικότητα συνιστά νομικά δεσμευτικό κανόνα, η τήρηση του οποίου ελέγχεται δικαστικά, με αποτέλεσμα η παραβίασή του να μπορεί να οδηγήσει στην ακύρωση μιας ενωσιακής πράξης.²⁵

²³ Βλ. Άρθρο 352 ΣΛΕΕ

²⁴ Principle of subsidiarity

²⁵ βλ. υποθέσεις C-415/93 Bosman, C-84/94, C-233/94, C-491/01 British American Tobacco, C-154, 155/04 Alliance for Natural Health, T-168/01 GlaxoSmith Kline Services

2. Τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε., προσπαθώντας να αποφύγουν τις δικαστικές διαμάχες με αφορμή την επικουρικότητα, συμπεριλαμβάνουν στα νομοθετήματά τους την σχεδόν στερεότυπη ακόλουθη φράση: «...δεδομένου ότι ο στόχος του παρόντος κανονισμού δεν μπορεί να επιτευχθεί επαρκώς από τα Κράτη Μέλη, και μπορεί, συνεπώς, να επιτευχθεί καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο, η Κοινότητα μπορεί να θεσπίσει μέτρα σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας...».

3. Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, τα εθνικά κοινοβούλια καθίστανται συνυπεύθυνα για την ποιότητα της ενωσιακής δικαιοπαραγωγικής προσπάθειας στο χώρο της συντρέχουσας αρμοδιότητας της Ένωσης.²⁶

Προληπτικός έλεγχος των ενωσιακών πράξεων

Προθεσμία 8 εβδομάδων στα εθνικά κοινοβούλια για να διαβιβάσουν προς τους Προέδρους του Συμβουλίου, του Κοινοβουλίου και της Επιτροπής αιτιολογημένη γνώμη στην οποία να εκτίθενται οι αντιρρήσεις του ως προς την ορθότητα εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας αναφορικά με σχέδια νομοθετικών πράξεων που εκπονούν τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε..

Εάν οι αιτιολογημένες γνώμες των εθνικών κοινοβουλίων που κρίνουν πως τα εν λόγω σχέδια δεν τηρούν της αρχή της επικουρικότητας αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 1/3 του συνόλου των ψήφων που έχουν τα εθνικά κοινοβούλια το σχέδιο επανεξετάζεται.

Μετά την επανεξέταση, το όργανο που πρότεινε το σχέδιο μπορεί να διατηρήσει, να τροποποιήσει ή να αποσύρει το σχέδιο αιτιολογώντας την απόφασή του.

Άρα όχι ύπαρξη διακιώματος veto στα εθνικά κοινοβούλια, αλλά απλώς δυνατότητα παραπομπής για επανεξέταση.

Εκ των υστέρων έλεγχος νομιμότητας²⁷

²⁶ Άρθρο 5(3)(β) ΣΕΕ & Πρωτόκολλο Αρ.2

²⁷ «προσφυγή επικουρικότητας»

Βλ. Άρθρο 8 Πρωτοκόλλου Αρ.2 και Άρθρο 263 ΣΛΕΕ: Το δικαίωμα προσφυγής ασκείται μέσω του οικείου Κράτους Μέλους, το οποίο είναι υποχρεωμένο να διαβιβάσει την προσφυγή του εθνικού κοινοβουλίου στο Δικαστήριο.

«Αρχή της αναλογικότητας»²⁸

Αν και η αρχή της αναλογικότητας εισήχθει στο κείμενο των Συνθηκών με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η αρχή είναι γνωστή στο κοινοτικό/ενωσιακό δίκαιο από την εποχή της ίδρυσης των Κοινοτήτων μέσω της νομολογίας του ΔΕΚ.

Ενώ η αρχή της επικουρικότητας απαντάει στο ερώτημα «ποιος» εκ των δύο αρμοδίων θα επιληφθεί της αντιμετώπισης ενός προβλήματος²⁹, η αρχή της αναλογικότητας απαντάει στο ερώτημα «πώς» θα επιληφθεί του προβλήματος, δηλ. μέχρι ποίου βαθμού.

Αν και σε πολλά σημεία η εφαρμογή των δύο αρχών συμβαδίζει/συμπίπτει, οι δύο αρχές διακρίνονται μεταξύ τους εξαιτίας δύο βασικών διαφορών:

α) Ενώ η επικουρικότητα αποκτά σημασία μόνο στους τομείς που δεν ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ε.Ε., η αναλογικότητα καταλαμβάνει το σύνολο των ενωσιακών αρμοδιοτήτων.³⁰

β) Ενώ η εξέταση της επικουρικότητας προκύπτει εκ των προτέρων, παρεμποδίζοντας ή επιτέποντας την έκδοση μιας ενωσιακής πράξης, η εξέταση της αναλογικότητας προκύπτει εκ των υστέρων με σκοπό να διακριβωθεί αν η πράξη, που έχει αποφασισθεί, υπερβαίνει σε ένταση και σε συνέπειες τα αναγκαία για την επίτευξη των στόχων της όρια.

Οι 3 βασικές πτυχές της εφαρμογής της «αρχής της αναλογικότητας»

1. Η αναλογικότητα ως μέτρο ελέγχου της νομιμότητας της ενωσιακής και της κρατικής δράσης. Κατά πάγια νομολογία, η αρχή της αναλογικότητας, που αποτελεί θεμελιώδη κανόνα του ενωσιακού

²⁸ Principle of proportionality

²⁹ Δηλ. Ε.Ε. ή Κράτη Μέλη

³⁰ Αποκλειστικές, συντρέχουσες κ.λ.π.

δικαίου, απαιτεί όπως, τα προβλεπόμενα από την ενωσιακή διάταξη μέσα, να είναι πρόσφορα για την υλοποίηση του επιδιωκόμενου από την οικεία διάταξη σκοπού και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο. Όταν υφίσταται δυνατότητα επιλογής μεταξύ περισσότερων καταλλήλων μέτρων, πρέπει να επιλέγεται το λιγότερο καταναγκαστικό μέτρο και ότι τα μειονεκτήματα που προκαλούνται δεν πρέπει να είναι υπέρμετρα σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς. Η παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας μπορεί να οδηγήσει σε ακύρωση νομικής πράξης, σύμφωνα με το Άρθρο 263 ΣΛΕΕ.

2. Τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε., προσπαθώντας να αποφύγουν τις δικαστικές διαμάχες με αφορμή την αναλογικότητα, συμπεριλαμβάνουν στα νομοθετήματά τους την σχεδόν στερεότυπη ακόλουθη φράση: «...Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, ο παρών κανονισμός δεν υπερβαίνει τα απαραίτητα για την επίτευξη του στόχου αυτού όρια...».

Η Συνθήκη της Λισαβόνας ρυθμίζει τα σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στο Άρθρο 5(4) ΣΕΕ & Πρωτόκολλο Αρ.2. Ωστόσο, ο ειδικός προληπτικός και δικαστικός έλεγχος που αναθέτει η Συνθήκη στα εθνικά κοινοβούλια αναφορικά με την αρχή της επικουρικότητας, δεν επεκτείνεται, ρητά τουλάχιστον, και στην αναλογικότητα.

Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, έχει ως αντικείμενο το λεγόμενο «ουσιαστικό δίκαιο» που διέπει την Ευρωπαϊκή Ένωση και, πιο συγκεκριμένα, καλύπτει το δίκαιο της «εσωτερικής αγοράς», δηλαδή τις τέσσερις ελευθερίες (προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων).

Ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών (ή εμπορευμάτων).

ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΟΣ

Στη ΣΛΕΕ δεν καθορίζεται η έννοια του εμπορεύματος. Όμως, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ε.Ε. (εφεξής ΔΕΕ), σε αυτήν περιλαμβάνονται όλα τα αγαθά που μπορούν να αποτιμηθούν σε

χρήμα, οπότε και μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εμπορικής συναλλαγής.

Ενδεικτικά, αξίζει να αναφερθεί πως το ΔΕΕ έκρινε ότι στην έννοια «εμπόρευμα» εμπίπτουν τα απόβλητα,³¹ το ηλεκτρικό ρεύμα και το φυσικό αέριο.³²

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Η απαγόρευση επιβολής περιορισμών στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών απευθύνεται, σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΔΕΕ, προς τα Κράτη Μέλη. Δηλαδή, τα Άρθρα 28 έως 37 ΣΛΕΕ μπορούν να εφαρμοστούν μόνο όταν το μέτρο που θεσπίζει τον εν λόγω περιορισμό έχει «κρατική προέλευση». Η έννοια του «κρατικού μέτρου», ωστόσο, εκλαμβάνεται με το ευρύτερο δυνατό περιεχόμενο, περιλαμβάνοντας όλες τις πράξεις των εθνικών αρχών, κεντρικών και περιφερειακών, νομοθετικών, δικαστικών και διοικητικών. Ανάμεσα στην πλούσια επί του θέματος νομολογία του ΔΕΕ ξεχωρίζουν οι Υποθέσεις:

Υπόθεση 249/81 Επιτροπή ν. Ιρλανδίας (“Buy Irish” case)

C-1/90 *Aragonesa*

C-265/95 Επιτροπή ν. Γαλλίας

C-112/00 *Shmidberger*

C-470/03 *AGM-COS.MET*

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΕΠΙΒΟΛΗΣ ΔΑΣΜΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΕΩΝ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ: ΑΡΘΡΑ 28 – 30 ΣΛΕΕ

Η ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών εντός της εσωτερικής αγοράς της Ε.Ε. ρυθμίζεται από τη ΣΛΕΕ σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά την Τελωνειακή Ένωση των Κρατών Μελών (Άρθρα 28 – 33 ΣΛΕΕ) και το δεύτερο την Απαγόρευση των Ποσοτικών Περιορισμών μεταξύ των Κρατών Μελών (Άρθρα 34 – 37 ΣΛΕΕ). Με δεδομένο ότι η ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, όπως άλλωστε και οι υπόλοιπες τρεις ελευθερίες, αποτελεί θεμελιώδη στοιχείο για την επιτυχή καθιέρωση της εσωτερικής αγοράς της Ε.Ε., τα παραπάνω σχετικά Άρθρα της ΣΛΕΕ, όχι

³¹ Υπόθεση C-457/02 *Niseli*

³² Υπόθεση C-393/92 *Almelo*

μόνο έτυχαν και τυγχάνουν ενδελεχούς νομολογιακής αξιολόγησης, αλλά, πολύ πιο σημαντικά, έχουν τύχει μίας ιδιαίτερης συσταλτικής ερμηνείας από το Δικαστήριο της Ε.Ε.. Συγκεκριμένα, τα περιθώρια «χαλάρωσης» των εν λόγω απαγορεύσεων είναι εξαιρετικά περιορισμένα, έτσι ώστε να αποτραπεί η οποιαδήποτε αλλοίωση του πρωταρχικού και απώτερου στόχου της Ε.Ε. που είναι η «ενοποίηση» των αγορών των Κρατών Μελών.

Εκκινώντας την ανάλυση των διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου που διέπουν την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών από το προαναφερθέν πρώτο επίπεδο, δηλαδή την Τελωνειακή Ένωση, εξετάζονται παρακάτω τα ακόλουθα:

Πρώτο, η απόλυτη απαγόρευση επιβολής δασμών όπως προβλέπεται από το Άρθρο 28 σε συνδυασμό με το Άρθρο 30 ΣΛΕΕ.

Δεύτερο, εξετάζεται το περιεχόμενο της απαγόρευσης επιβολής «φορολογικών επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος» όπως επίσης προβλέπεται από το Άρθρο 28 σε συνδυασμό με το Άρθρο 30 ΣΛΕΕ.

Τέλος, ως τρίτο κατά σειρά, εξετάζεται το παρεμφερές ζήτημα της απαγόρευσης στα Κράτη Μέλη επιβολής, άμεσα ή έμμεσα, εσωτερικών φόρων οποιασδήποτε φύσεως που να είναι υψηλότεροι από εκείνους που επιβάλλουν, άμεσα ή έμμεσα, σε ομοειδή εθνικά προϊόντα. Το ζήτημα αυτό της διασφάλισης ίσης φορολογικής μεταχείρισης, το οποίο προβλέπεται στο Άρθρο 110 ΣΛΕΕ, είναι παρεμφερές με το ζήτημα της απαγόρευσης επιβολής δασμών για το λόγο ότι αποσκοπεί στο να εξασφαλίσει μία συνέχιση στην απρόσκοπτη κυκλοφορία ενός προϊόντος και μετά τον τελωνειακό έλεγχο. Δηλαδή, ο σκοπός των Άρθρων 28 και 30 ΣΛΕΕ δεν θα εξυπηρετείτο πλήρως εάν τα Κράτη Μέλη παρεμποδίζονταν μεν να επιβάλουν εισαγωγικούς δασμούς όταν το προϊόν κατέφθανε στα σύνορά τους αλλά αφήνονταν να επιβάλουν σε αυτό, σε κατοπινό στάδιο, εσωτερικούς φόρους, δυσμενέστερους σε σχέση με ομοειδή εθνικά προϊόντα, όταν το προϊόν αυτό κυκλοφορούσε στην εθνική τους αγορά. Επειδή και στην πρώτη αλλά και στην δεύτερη περίπτωση το αποτέλεσμα θα ήταν εξίσου αρνητικό ως προς την

ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, η ΣΛΕΕ εντάσσει κατ' αυτό τον τρόπο και το ζήτημα της φορολόγησης των αγαθών στο ευρύτερο νομικό πλαίσιο που διέπει την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών.

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΕΠΙΒΟΛΗΣ «ΔΑΣΜΩΝ»:

Από πολύ νωρίς το ΔΕΕ ξεκαθάρισε πως για την εφαρμογή του Άρθρου 30 ΣΛΕΕ δεν ενδιαφέρει εάν το υπό κρίση μέτρο έχει όντως ως σκοπό την εισροή εσόδων στα ταμεία του Κράτους υπό τη μορφή «δασμού». Αυτό που αρκεί να αποδειχθεί κατά την αξιολόγηση ενός μέτρου, έτσι ώστε να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 30 ΣΛΕΕ, είναι το αποτέλεσμα στο οποίο οδηγεί το μέτρο κι όχι ο σκοπός του. Εάν οδηγεί στο αποτέλεσμα επιβολής κάποιου είδους εισαγωγικού ή εξαγωγικού φόρου/δασμού τότε αυτόματα ενεργοποιείται το Άρθρο 30 ΣΛΕΕ ανεξάρτητα εάν το Κράτος Μέλος υποστηρίζει πως ο σκοπός του μέτρου δεν είναι για να αυξήσει τα έσοδα του Κράτους αλλά για να ικανοποιήσει π.χ. ιστορικούς/αρχαιολογικούς σκοπούς³³ ή κοινωνικούς σκοπούς.³⁴

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΕΩΝ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ

Συναφές με την πιο πάνω διάκριση μεταξύ αποτελέσματος και σκοπού του επιβαλλόμενου μέτρου είναι και το ζήτημα της διάκρισης μεταξύ, αφενός, ενός μέτρου ρητά αναγνωρισμένου ως «δασμού» και, αφετέρου, ενός μέτρου που να μην αναγνωρίζεται ρητά ως δασμός αλλά να επιφέρει ισοδύναμο προς τους δασμούς αποτέλεσμα. Η ΣΛΕΕ ξεκαθαρίζει στα Άρθρα 28 και 30 ότι και φορολογικές επιβαρύνσεις ισοδυνάμου (εννοείται προς τους δασμούς) αποτελέσματος απαγορεύονται μεταξύ των Κρατών Μελών. Άρα, όπως δεν ενδιαφέρει ο σκοπός του επιβαλλόμενου μέτρου, ομοίως δεν ενδιαφέρει και η επίσημη ονομασία/τίτλος του μέτρου.

³³ βλ. Υπόθεση 7/68 Επιτροπή ν. Ιταλίας

³⁴ βλ. Συνεκδικασθείσες Υποθέσεις 2 και 3/69 Diamantarbeiders

Το ζήτημα και στις δύο περιπτώσεις είναι πραγματικό, δηλαδή θα πρέπει να εξεταστεί το αποτέλεσμα που επιφέρει το μέτρο και όχι η νομικο/φορο-τεχνική του υπόσταση. Έχει κρίνει το ΔΕΕ ότι είναι αδιάφορο π.χ. εάν η υπό κρίση φορολογική επιβάρυνση θεωρείτο από το Κράτος Μέλος που την επέβαλλε ως «αντιπαροχή» στην παροχή διοικητικών υπηρεσιών υγειονομικού ελέγχου των εισαγόμενων εμπορευμάτων.³⁵

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΕΠΙΒΟΛΗΣ ΥΨΗΛΟΤΕΡΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΣΕ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΑΛΛΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΟΜΟΕΙΔΗ (Η ΣΥΝΑΦΗ) ΕΘΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Όπως ήδη αναφέρθηκε πιο πάνω, η απαγόρευση επιβολής δασμών δεν θα μπορούσε να επιφέρει τα προσδοκόμενα θετικά αποτελέσματα στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών εάν δεν συνοδευόταν από νομικές ρυθμίσεις που να εξασφαλίζουν απρόσκοπτη κυκλοφορία των αγαθών και μετά τον τελωνειακό έλεγχο. Συγκεκριμένα, εξίσου ανεπίτρεπτη με την επιβολή τελωνειακών δασμών είναι και η επιβολή υψηλότερων εσωτερικών φόρων, οποιασδήποτε φύσεως, σε προϊόντα άλλων Κρατών Μελών σε σχέση με ομοειδή ή «συναφή» εθνικά προϊόντα.

Η εν λόγω απαγόρευση φορολογικών διακρίσεων προβλέπεται στο Άρθρο 110 ΣΛΕΕ, το οποίο συνιστά, όμως, ένα είδος δεύτερου και ανεξάρτητου προς τα Άρθρα 28 και 30 ΣΛΕΕ σταδίου αξιολόγησης. Δηλαδή, τα Άρθρα 28 και 30 ΣΛΕΕ, αφενός, και 110 ΣΛΕΕ, αφετέρου, δεν μπορούν να εφαρμοστούν συνδυασμένα σε μια και την αυτή περίπτωση. Οι φορολογικές επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς υπάγονται σε διαφορετική ρύθμιση από τις εσωτερικές σε κάθε Κράτος Μέλος φορολογικές επιβαρύνσεις.³⁶

- ΑΡΘΡΟ 110(1) ΣΛΕΕ

Σύμφωνα με το γράμμα της πρώτης παραγράφου του Άρθρου 110 ΣΛΕΕ, κανένα Κράτος Μέλος δεν επιβάλλει άμεσα ή έμμεσα στα προϊόντα άλλων Κρατών Μελών εσωτερικούς φόρους οποιασδήποτε φύσεως, ανωτέρους από εκείνους που επιβαρύνουν άμεσα ή έμμεσα τα ομοειδή

³⁵ Βλ. Case 87/75 Bresciani

³⁶ βλ. Υπόθεση 57/65 Lütticke

εθνικά προϊόντα. Από αυτή τη διατύπωση, αυξημένης προσοχής χρήζουν, ουσιαστικά, οι αναφορές σε «άμεση ή έμμεση» (επιβάρυνση) και η αναφορά σε «ομοειδή προϊόντα». Η αναφορά σε «άμεση ή έμμεση» επιβάρυνση παραπέμπει ουσιαστικά σε άμεση ή έμμεση διάκριση όσον αφορά τη φορολόγηση εθνικών προϊόντων και προϊόντων άλλων Κρατών Μελών. Από την άλλη, η αναφορά σε «ομοειδή προϊόντα» παραπέμπει στην εφαρμογή ενός κριτηρίου σύγκρισης των τεχνικών ή και άλλων χαρακτηριστικών των υπό κρίση προϊόντων. Οι παρακάτω υποθέσεις είναι ιδιαίτερα βοηθητικές όσον αφορά την ερμηνεία και την εφαρμογή του Άρθρου 110(1) ΣΛΕΕ.

-ΑΜΕΣΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ³⁷

Η **Υπόθεση Hansen** αφορούσε την θέσπιση εκ μέρους των Γερμανικών Αρχών ενός νόμου που προέβλεπε φορο-ελαφρύνσεις σε ορισμένα είδη οινοπνευματωδών τα οποία παρήγοντο από μικρές επιχειρήσεις στην Γερμανία. Οι συγκεκριμένες φορο-ελαφρύνσεις χορηγούνταν μόνο στις εν λόγω μικρές επιχειρήσεις για ειδικούς κοινωνικούς λόγους. Ωστόσο, ο συγκεκριμένος νόμος προέβλεπε ρητά πως οι φορο-ελαφρύνσεις θα χορηγούνταν μόνο σε εθνικές μικρές επιχειρήσεις. Η υπόθεση ήχθει ενώπιον του ΔΕΕ μέσω προδικαστικού ερωτήματος όταν οι Γερμανικές Αρχές αρνήθηκαν να χορηγήσουν τις εν λόγω φορο-ελαφρύνσεις σε οινοπνευματώδη ποτά εισαγόμενα από τη Γαλλία, παρόλο που παραγωγοί των εν λόγω ποτών ήταν αντίστοιχες γαλλικές μικρές επιχειρήσεις. Στην απόφασή του, το ΔΕΕ, κρίνοντας ότι η συγκεκριμένη άρνηση ισοδυναμούσε με παράνομη παρεμπόδιση στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, τόνισε τα ακόλουθα:

«Όταν μία εθνική φορολογική νομοθεσία ευνοεί, με φορολογικές απαλλαγές ή με μειωμένο ποσοστό φόρου, την παραγωγή ορισμένων ειδών οινοπνευματωδών ή ορισμένων κατηγοριών παραγωγών, ακόμα και αν αυτά τα πλεονεκτήματα δεν ωφελούν παρά μικρό τμήμα της εθνικής παραγωγής ή παραχωρούνται για ειδικούς κοινωνικούς λόγους, τα εν λόγω πλεονεκτήματα πρέπει να επεκτείνονται στα εισαγόμενα κοινοτικά οινοπνευματώδη που ανταποκρίνονται στους ίδιους όρους, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων που αποτελούν τη βάση των

³⁷ CASE 148/77 HANSEN

εδαφίων 1 και 2 του άρθρου 95 της Συνθήκης ΕΟΚ (νυν Άρθρο 110 ΣΛΕΕ).»

-ΕΜΜΕΣΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ³⁸

Εξίσου παράνομη με βάση το Άρθρο 110(1) ΣΛΕΕ είναι και η περίπτωση κατά την οποία ένα Κράτος Μέλος, με το σύστημα φορολόγησης που θεσπίζει, ευνοεί έστω και με έμμεσο τρόπο ομοειδή εθνικά προϊόντα. Στην Υπόθεση **Humblot** οι Γαλλικές Αρχές είχαν θεσπίσει νόμο που προέβλεπε την καταβολή ετήσιου φόρου (τέλους) στη χρήση αυτοκινήτων στη βάση της υποδύναμής τους. Σύμφωνα με αυτό το νόμο, οι ιδιοκτήτες αυτοκινήτων με κινητήρα μέχρι 16 ίππων καλούνταν να καταβάλλουν κλιμακωτό φόρο που ανήρχετο σε ανώτατο όριο τα 1,100 Γαλλικά φράγκα. Για όλα τα άλλα αυτοκίνητα, δηλ. για αυτά με κινητήρα άνω των 16 ίππων, θεσπιζόταν ένα σταθερό ειδικό τέλος ύψους 5,000 Γαλλικών φράγκων. Το πρόβλημα σε αυτή την περίπτωση ανέκυπτε από το γεγονός πως κανένα γαλλικό αυτοκίνητο δεν κατασκευαζόταν κατά το χρόνο εκείνο με κινητήρα άνω των 16 ίππων. Επομένως, το ειδικό τέλος των 5,000 Γαλλικών φράγκων καλούνταν να το καταβάλουν όσοι ήθελαν να εισάξουν αυτοκίνητα από άλλα Κράτη Μέλη με μεγαλύτερο κινητήρα. Η υπόθεση ήχθη στο ΔΕΕ μέσω προδικαστικού ερωτήματος, στο πλαίσιο διαφοράς που προέκυψε μεταξύ ενός ιδιώτη, του Michel Humblot, και του Γενικού Διευθυντή του Φόρου στη Γαλλία, όταν ο πρώτος εισήξε στη Γαλλία αυτοκίνητο με κινητήρα 36 ίππων και ο δεύτερος τον κάλεσε να καταβάλει το αυξημένο ειδικό τέλος.

Στην απόφασή του, το ΔΕΕ, αφού έκρινε την εν λόγω εθνική νομοθεσία αντίθετη με την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών κατέληξε στο ακόλουθο συμπέρασμα:

«Το άρθρο 95 της Συνθήκης,³⁹ απαγορεύει την επιβολή επί των αυτοκινήτων που υπερβαίνουν μια ορισμένη φορολογική υποδύναμη ειδικού ορισμένου τέλους το ύψος του οποίου είναι πολλαπλάσιο του

³⁸ CASE 112/84 HUMBLLOT

³⁹ νυν Άρθρο 110 ΣΛΕΕ

υψηλότερου προοδευτικού τέλους το οποίο πρέπει να καταβάλλεται για τα αυτοκίνητα που δεν υπερβαίνουν την εν λόγω φορολογική ιπποδύναμη , όταν το ειδικό τέλος επιβαρύνει μόνο εισαγόμενα , ιδίως από άλλα κράτη μέλη.»

-ΑΡΘΡΟ 110(2) ΣΛΕΕ

Σε αντίθεση με την πρώτη παράγραφο του Άρθρου 110 ΣΛΕΕ, η δεύτερη παράγραφος δεν αναφέρεται σε «ομοειδή» προϊόντα αλλά εξαρτά την εφαρμογή της από το κριτήριο κατά πόσο η επιβολή φόρου οδηγεί έμμεσα στην προστασία ορισμένων εθνικών προϊόντων εις βάρος προϊόντων άλλων Κρατών Μελών που μπορεί να θεωρηθούν ως ανταγωνιστικά. Από αυτή τη διάκριση προκύπτει πως, εάν τα υπό κρίση προϊόντα είναι «ομοειδή» τότε εφαρμόζεται το Άρθρο 110(1) ΣΛΕΕ. Εάν δεν είναι «ομοειδή», τότε μπορεί και πάλι να θεμελιώνεται παράνομη παρεμπόδιση στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών εάν αποδειχθεί πως τα επιβαρυνόμενα με φορολογία προϊόντα άλλων Κρατών Μελών ευρίσκονται σε ανταγωνισμό με συγκεκριμένα εθνικά προϊόντα τα οποία χαίρουν φορολογικών ελαφρύνσεων/απαλλαγών.

Το παραπάνω ζήτημα και κατ' επέκταση η εφαρμογή του Άρθρου 110(2) ΣΛΕΕ συνιστά, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, πιο πολύπλοκο ζήτημα σε σχέση με το Άρθρο 110(1) ΣΛΕΕ. Παρ' όλα αυτά, οι παρακάτω δύο υποθέσεις ρίχνουν αρκετό φως στον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται το Άρθρο 110(2) ΣΛΕΕ.

CASE 184/85 COMMISSION V. ITALY

Στην υπόθεση αυτή, η Επιτροπή της Ε.Ε. άσκησε προσφυγή κατά της Ιταλίας ζητώντας από το ΔΕΕ να αναγνωρίσει ότι η Ιταλική Δημοκρατία, θεσπίζοντας και διατηρώντας σε ισχύ φόρο κατανάλωσης στις νωπές και τις αποξηραμένες μπανάνες καθώς και στο άλευρο από μπανάνες, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπείχε από το Άρθρο 95 ΕΟΚ (νυν Άρθρο 110 ΣΛΕΕ). Συγκεκριμένα, η προσφυγή στηριζόταν στο επιχείρημα ότι ο εν λόγω φόρος κατανάλωσης οδηγούσε σε αδικαιολόγητο προστατευτισμό των επιτραπέζιων φρούτων εγχώριας παραγωγής, όπως μήλα, αχλάδια, ροδάκινα, δαμάσκηνα, βερύκοκκα, κεράσια,

πορτοκάλια και μανταρίνια. Με άλλα λόγια, αυτό που υποστήριξε η Επιτροπή ήταν πως η Ιταλική Δημοκρατία θέσπισε το συγκεκριμένο φόρο κατανάλωσης με στόχο να διατίθενται στην ιταλική αγορά φθηνότερα τα παραπάνω φρούτα που ευδοκιμούσαν περισσότερο στην Ιταλία κι όχι οι μπανάνες οι οποίες ως επί το πλείστον εισήγοντο από άλλα Κράτη Μέλη.

Στην εξέταση της υπόθεσης, το ΔΕΕ προχώρησε, πρώτα απ' όλα, να διακρίνει κατά πόσο οι μπανάνες μπορούν να θεωρηθούν «ομοειδές» προϊόν με τα παραπάνω φρούτα. Ο λόγος αυτής της εξέτασης ήταν για να αποσαφηνιστεί εάν στην υπόθεση αυτή χωρούσε εφαρμογή του Άρθρου 110(1) ΣΛΕΕ. Εάν θεωρούνταν «ομοειδή» και κατ' επέκταση χωρούσε εφαρμογή του Άρθρου 110(1) ΣΛΕΕ, τότε δεν θα ετίθετο ζήτημα συνδυασμένης εφαρμογής με το Άρθρο 110(2) ΣΛΕΕ. Το Άρθρο 110(2) ΣΛΕΕ εξετάζεται και εφαρμόζεται μόνο εφόσον δεν πληρούται η προϋπόθεση του «ομοειδούς».

Στο συγκεκριμένο ζήτημα του «ομοειδούς» ή όχι, το ΔΕΕ κατέληξε στα ακόλουθα:

«Στην προκειμένη περίπτωση πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι δύο επίμαχες κατηγορίες φρούτων, δηλαδή αφενός οι μπανάνες και αφετέρου τα αντιπροσωπευτικά επιτραπέζια φρούτα της ιταλικής παραγωγής που αναφέρονται παραπάνω, έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά. Όπως δέχτηκε η Επιτροπή, διαφέρουν οι οργανοληπτικές ιδιότητες καθώς και η περιεκτικότητα σε νερό των δύο κατηγοριών προϊόντων. Σχετικώς, πρέπει να υπογραμμιστεί ενδεικτικά ότι λόγω της πολύ μεγαλύτερης τους περιεκτικότητας σε νερό η βρώση αχλαδιών και άλλων αντιπροσωπευτικών φρούτων της ιταλικής παραγωγής ικανοποιεί το αίσθημα της δίψας, πράγμα που δεν συμβαίνει με τις μπανάνες. Πρέπει εξάλλου να γίνει δεκτή η παρατήρηση της ιταλικής κυβέρνησης, την οποία δεν αμφισβήτησε η Επιτροπή, ότι η μπανάνα θεωρείται, τουλάχιστον στην ιταλική αγορά, ως εξαιρετικά θρεπτική και τονωτική τροφή και ότι ενδείκνυται ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά. Πρέπει συνεπώς να συναχθεί το συμπέρασμα ότι οι δύο κατηγορίες προϊόντων δεν είναι ομοειδείς κατά την έννοια του άρθρου 95, πρώτη παράγραφος (νυν Άρθρο 110(1) ΣΛΕΕ).»

Προχωρώντας στη συνέχεια να εξετάσει την επιβολή φόρου κατανάλωσης στη βάση του Άρθρου 110(2) ΣΛΕΕ, το ΔΕΕ κατέληξε στο εξής συμπέρασμα:

«Παρά το ότι οι μπανάνες και τα αντιπροσωπευτικά επιτραπέζια φρούτα της ιταλικής παραγωγής δεν είναι ομοειδή προϊόντα κατά την έννοια του άρθρου 95, πρώτη παράγραφος, οι μπανάνες προσφέρουν στους καταναλωτές φρούτων τη δυνατότητα εναλλακτικής επιλογής. Επομένως πρέπει να θεωρηθεί ότι οι μπανάνες βρίσκονται εν μέρει σε σχέση ανταγωνισμού προς τα φρούτα αυτά. Άρα η επιβολή φόρου στις μπανάνες δεν πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την έμμεση προστασία των αντιπροσωπευτικών επιτραπέζιων φρούτων της ιταλικής παραγωγής. [...] Οι εκτιμήσεις αυτές ωστόσο έχουν αξία μόνον όσον αφορά τις νωπές μπανάνες. Όσον αφορά αντίθετα τις αποξηραμένες μπανάνες και το άλευρο από μπανάνες, τα προϊόντα αυτά δεν βρίσκονται σε ανταγωνισμό με τα αντιπροσωπευτικά επιτραπέζια φρούτα της ιταλικής παραγωγής. Έπεται ότι η προσφυγή της Επιτροπής πρέπει να απορριφθεί καθόσον αφορά τις αποξηραμένες μπανάνες και το άλευρο από μπανάνες και να γίνει δεκτή καθόσον αφορά τις νωπές μπανάνες.»

CASE 170/78 COMMISSION v. U.K.

Παρόμοια με την Υπόθεση 184/85, είναι και μία προγενέστερη υπόθεση ενώπιον του ΔΕΕ, που αφορούσε την επιβολή από τις Βρετανικές Αρχές πολύ πιο αυξημένης φορολογίας στα κρασιά απ' ότι στις μπίρες. Συγκεκριμένα, στα μέσα του 1970, στο Ηνωμένο Βασίλειο υπήρχε μία σημαντική διαφορά μεταξύ του συντελεστή του φόρου κατανάλωσης ελαφρού, μη αφρώδους οίνου, που παραγόταν στα άλλα Κράτη Μέλη και του συντελεστή του φόρου κατανάλωσης της παραγόμενης στο Ηνωμένο Βασίλειο μπίρας. Σύμφωνα με την Επιτροπή, η οποία άσκησε την εν λόγω προσφυγή, η συγκεκριμένη σημαντική διαφορά στο συντελεστή φόρου κατανάλωσης ήταν, αφενός, αντίθετη με το Άρθρο 110(2) ΣΛΕΕ και, αφετέρου, είχε ως αιτία το γεγονός ότι κατά την περίοδο εκείνη το Ηνωμένο Βασίλειο παρήγαγε πολύ περισσότερη μπίρα απ' ότι κρασί. Απαντώντας στους ισχυρισμούς της Επιτροπής, το Ηνωμένο Βασίλειο αμφισβήτησε ότι υφίσταται οποιοδήποτε περιθώριο εφαρμογής του Άρθρου 110(2) ΣΛΕΕ, για τον απλούστατο λόγο ότι δεν υπάρχει καμία ουσιώδης σχέση μεταξύ της αγοράς μπίρας και της

αγοράς κρασιού. Τα δύο προϊόντα δεν ευρίσκονται, κατά τους Βρετανικούς ισχυρισμούς, σε οποιοδήποτε ανταγωνισμό. Διαφορετική η αγορά και το target group της μπίρας και διαφορετική η αγορά και το target group του κρασιού, περιλαμβανομένου του ελαφρού, μη αφρώδους οίνου.

Στην απόφασή του, όμως, το ΔΕΕ δικαίωσε τους ισχυρισμούς της Επιτροπής καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως το επίδικο σύστημα φορολόγησης συνιστούσε απαγορευμένο περιορισμό στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών.

Συγκεκριμένα, το ΔΕΕ ανέφερε τα ακόλουθα:

«Από τη λεπτομερή εξέταση των στοιχείων, στην οποία προέβη το Δικαστήριο, προκύπτει (ανεξαρτήτως του κριτηρίου συγκρίσεως που χρησιμοποιείται και χωρίς να χρειάζεται σε τελευταία ανάλυση, να προκριθεί το ένα ή το άλλο) ότι το φορολογικό σύστημα του Ηνωμένου Βασιλείου επιβάλλει στον οίνο προελεύσεως άλλων κρατών μελών πρόσθετη φορολογική επιβάρυνση ικανή να εξασφαλίσει την προστασία της εθνικής παραγωγής ζύθου, καθόσον αυτή αποτελεί το πλησιέστερο σημείο αναφοράς από πλευράς ανταγωνισμού. Δεδομένου ότι το προστατευτικό αυτό αποτέλεσμα είναι πιο αισθητό όσον αφορά τους συνηθέστερους οίνους, το βρετανικό φορολογικό σύστημα έχει ως συνέπεια να προσδίδει στον οίνο το χαρακτήρα προϊόντος πολυτελείας, το οποίο, λόγω της φορολογικής επιβαρύνσεως, στην οποία υπόκειται, ελάχιστα προσφέρεται στον καταναλωτή ως πραγματική εναλλακτική λύση σε σχέση με το χαρακτηριστικό ποτό της εθνικής παραγωγής.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το Ηνωμένο Βασίλειο, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 95, δεύτερη παράγραφος, της συνθήκης ΕΟΚ (νυν Άρθρο 110(2) ΣΛΕΕ), επιβάλλοντας στους ελαφρούς οίνους από νωπά σταφύλια φόρο καταναλώσεως σχετικά υψηλότερο από αυτόν που πλήττει το ζύθο.»

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΚΑΙ
ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΚΑΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ
ΠΡΟΣ ΠΟΣΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ: ΑΡΘΡΑ 34 – 35 ΣΛΕΕ

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, η ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών εντός της εσωτερικής αγοράς της Ε.Ε. ρυθμίζεται από τη ΣΛΕΕ σε δύο επίπεδα.

Το πρώτο επίπεδο αφορά την Τελωνειακή Ένωση των Κρατών Μελών⁴⁰ και το δεύτερο την Απαγόρευση των Ποσοτικών Περιορισμών μεταξύ των Κρατών Μελών.⁴¹ Παραπάνω ασχοληθήκαμε με το πρώτο επίπεδο, ενώ στο υπόλοιπο των σημειώσεων θα ασχοληθούμε με το δεύτερο επίπεδο, το οποίο παρουσιάζει και μία αυξημένη πολυπλοκότητα.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΠΟΣΟΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ»:

Σύμφωνα με το Άρθρο 34 ΣΛΕΕ, «οι ποσοτικοί περιορισμοί επί των εισαγωγών, καθώς και όλα τα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος, απαγορεύονται μεταξύ των Κρατών Μελών». Ομοίως απαγορευμένοι είναι, σύμφωνα με το Άρθρο 35 ΣΛΕΕ και οι ποσοτικοί περιορισμοί επί των εξαγωγών καθώς και όλα τα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς επί των εξαγωγών.

Προτού ασχοληθούμε με την έννοια «μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος», η οποία χρήζει σαφώς μίας εξειδικευμένης ανάλυσης, είναι σημαντικό να ξεκαθαριστεί πρώτα απ' όλα τι εννοεί η ΣΛΕΕ με την έννοια «ποσοτικός περιορισμός». Την απάντηση μας τη δίνει, όπως είναι φυσικό, η ίδια η νομολογία του ΔΕΕ.

- CASE 2/73 GEDDO

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, μία Ιταλική εταιρεία η οποία δραστηριοποιείτο στην επεξεργασία και εξαγωγή ρυζιού (η Riseria Luigi Geddo) αγόρασε από μία Ιταλική κρατική εταιρεία διαχείρισης αποθεμάτων ρυζιού (National Rice Authority) ακατέργαστο ρύζι, δηλ. με το φλοιό του (paddy rice). Πέραν από τη κανονική τιμή αγοράς, η Geddo κλήθηκε να πληρώσει και ένα ειδικό τέλος για κάθε 100 Kg ρυζιού που αγόραζε και το οποίο κατατίθετο σε ταμείο ενισχύσεως της εθνικής παραγωγής ρυζιού. Με δεδομένο ότι συγκεκριμένη ποσότητα του εν λόγω ρυζιού θα εξαγόταν σε άλλα Κράτη Μέλη, η Geddo προσέφυγε στα εθνικά δικαστήρια αξιώνοντας την επιστροφή του συγκεκριμένου τέλους διότι, μεταξύ άλλων, η καταβολή του σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της εταιρείας συνιστούσε ποσοτικό περιορισμό επί των εξαγωγών του συγκεκριμένου προϊόντος.

⁴⁰ Άρθρα 28 – 33 ΣΛΕΕ

⁴¹ Άρθρα 34 – 37 ΣΛΕΕ

Στην απόφασή του το ΔΕΕ, που επιλήφθηκε του θέματος μέσω προδικαστικής παραπομπής, έδωσε ένα ευρύ ορισμό της έννοιας «ποσοτικός περιορισμός». Συγκεκριμένα, η έννοια αυτή κατά το ΔΕΕ περιλαμβάνει όλες τις εθνικές ρυθμίσεις, που επιβάλλουν απαγορεύσεις, συνολικά ή εν μέρει ανάλογα με τις περιστάσεις, στην εισαγωγή, εξαγωγή και διακίνηση εμπορευμάτων.

ΜΕΤΡΑ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣ ΠΟΣΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ

Όπως προκύπτει από το γράμμα των Άρθρων 34 και 35 ΣΛΕΕ, αυτό που χρήζει περισσότερης ανάλυσης και το οποίο, όντως, απασχόλησε τη νομολογία σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό είναι η έννοια «μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος (προς ποσοτικό περιορισμό)».

Το ζήτημα της αποσαφήνισης της έννοιας «μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος» παρουσιάζει διάφορες πτυχές και για το λόγο αυτό η ίδια η νομολογία παρουσιάζει μία σταδιακή (αν και εν μέρει μεταβαλλόμενη) εξέλιξη. Το βέβαιο, όμως, είναι πως το ζήτημα αυτό αντιμετωπίστηκε εξ υπαρχής με την μέγιστη προσοχή και ευαισθησία ως προς την αναγκαιότητα θεμελίωσης της ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών. Πιο συγκεκριμένα, από πολύ νωρίς το ΔΕΕ έδωσε μία διασταλτική ερμηνεία στον όρο, επικεντρωνόμενο βασικά στην εξέταση του αρνητικού προς την ελεύθερη κυκλοφορία αποτελέσματος που δύναται να επιφέρει ένα κρατικό μέτρο, και όχι του εκλεκτικού του χαρακτήρα, δηλ. κατά πόσο θεσπίζει ρητά ή μη διακρίσεις υπέρ των εγχώριων προϊόντων και εις βάρος των προϊόντων άλλων Κρατών Μελών. Οι αποφάσεις του ΔΕΕ στην *Dassonville* και στην *Cassis de Dijon* ενισχύουν αυτή την διαπίστωση και αποτελούν δύο από τις κατεξοχήν σημαντικότερες αποφάσεις στο πεδίο της ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών.

- Η ΥΠΟΘΕΣΗ *DASSONVILLE*⁴²

Η υπόθεση *Dassonville* αφορούσε την θέσπιση εκ μέρους των Βελγικών Αρχών ενός νόμου, ο οποίος προέβλεπε πως για όλα τα προϊόντα που έφεραν συγκεκριμένη ένδειξη της χώρας προέλευσής τους, η εισαγωγή

⁴² CASE 8/74

τους θα επιτρεπόταν μόνο εφόσον ο εισαγωγέας προσκόμιζε πιστοποιητικό από την ίδια τη χώρα προέλευσης του προϊόντος, που να βεβαιώνει το δικαίωμα του προϊόντος να φέρει τέτοια ένδειξη προέλευσης. Συγκεκριμένα, η υπόθεση αφορούσε εισαγωγή στο Βέλγιο, όχι από τη Σκωτία αλλά από τη Γαλλία, Scotch whisky. Ο εισαγωγέας, η Dassonville, δεν κατείχε το σχετικό πιστοποιητικό από τις Βρετανικές Αρχές, το οποίο, παρεμπιπτόντως, δύσκολα χορηγείτο για προϊόντα που ήδη κυκλοφορούσαν στην αγορά.

Επιλαμβανόμενο της υπόθεσης μέσω προδικαστικού ερωτήματος, το ΔΕΕ, καταλήγοντας πως ο συγκεκριμένος βελγικός νόμος ήταν αντίθετος με την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, έδωσε τον ακόλουθο ευρύτατο ορισμό στην έννοια «μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό»:

«Κάθε εμπορική ρύθμιση των Κρατών Μελών που είναι ικανή να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά το ενδοκοινοτικό εμπόριο πρέπει να θεωρείται μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς.»

- Η ΥΠΟΘΕΣΗ CASSIS DE DIJON⁴³

Στην απόφασή του στην Dassonville, το ΔΕΕ επικεντρώθηκε, ουσιαστικά, στο αρνητικό αποτέλεσμα που δύναται να επιφέρει ένα μέτρο στην εφαρμογή της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών, παρά στον χαρακτήρα του ως επιλεκτικού υπέρ των εγχώριων προϊόντων. Δηλαδή, αυτό που ενδιαφέρει δεν είναι το κατά πόσο υφίσταται με το εν λόγω μέτρο διάκριση μεταξύ εγχώριων προϊόντων και προϊόντων άλλων Κρατών Μελών. Αυτό που ενδιαφέρει, και το οποίο ισχύει όπως είδαμε πιο πάνω στην απαγόρευση επιβολής δασμών, είναι το τελικό αποτέλεσμα του μέτρου. Τι συμβαίνει, όμως, όταν ένα εθνικό μέτρο δεν διακρίνει καθόλου μεταξύ εγχώριων και μη προϊόντων, αλλά, εντούτοις, δημιουργεί δυσκολίες στην ελεύθερη κυκλοφορία προϊόντων άλλων Κρατών Μελών; Η απόφαση του ΔΕΕ στην Cassis de Dijon μας λέει ότι και στην περίπτωση αυτή υφίσταται παράνομη παρεμπόδιση της ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών.

⁴³ CASE 120/78

Στην Cassis de Dijon, ο εισαγωγέας θέλησε να εισάξει στη Γερμανία από τη Γαλλία το liqueur Cassis de Dijon. Οι Γερμανικές αρχές δεν επέτρεψαν την εισαγωγή του συγκεκριμένου ποτού για το λόγο ότι αυτό δεν ικανοποιούσε τα κριτήρια της Γερμανικής νομοθεσίας όσον αφορά την ελάχιστη περιεκτικότητα σε οινόπνευμα, έτσι ώστε να του επιτραπεί να κυκλοφορήσει στη γερμανική αγορά ως οиноπνευματώδες ποτό. Δηλαδή, με άλλα λόγια, ενώ στη Γαλλία το ποτό αυτό κυκλοφορούσε ως liqueur έχοντας περιεκτικότητα σε οινόπνευμα από 15% έως 20%, για να κυκλοφορήσει στη Γερμανία θα έπρεπε να έχει περιεκτικότητα σε αλκοόλ 25%. Ως λόγο θέσπισης αυτών των κριτηρίων, οι γερμανικές αρχές προέβαλλαν ισχυρισμούς περί προστασίας των γενικών αγαθών της υγείας, των καταναλωτών και του αθέμιτου ανταγωνισμού.

Κρίνοντας πως η συγκεκριμένη νομοθετική πρόνοια στη Γερμανία, συνιστούσε απαγορευμένη παρεμπόδιση στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και, συγκεκριμένα, πως συνιστούσε, αν και μη επιλεκτικό, μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς, το ΔΕΕ κατέληξε, μεταξύ άλλων, στα εξής:

«Το πρακτικό αποτέλεσμα διατάξεων αυτού του είδους συνίσταται κυρίως στο ότι παρέχουν πλεονεκτήματα στα οиноπνευματώδη ποτά με υψηλή περιεκτικότητα σε αλκοόλη, απομακρύνοντας από την εγχώρια αγορά τα προϊόντα άλλων Κρατών Μελών που δεν ανταποκρίνονται σε αυτή την απαίτηση. [...] Δεν υπάρχει κανένας βάσιμος λόγος ώστε να εμποδίζεται η εισαγωγή των οиноπνευματωδών ποτών σε οποιοδήποτε άλλο Κράτος Μέλος, υπό την προϋπόθεση ότι παράγονται νόμιμα και διατίθενται στο εμπόριο σε ένα από τα Κράτη Μέλη».⁴⁴

ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΑΓΑΘΩΝ: ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΟΥΝ ΤΗΝ ΕΠΙΒΟΛΗ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ

Υπενθυμίζεται πως, στην Dassonville, το ΔΕΕ όρισε ως «μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος» κάθε εμπορική ρύθμιση των Κρατών Μελών που είναι ικανή να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά το ενδοκοινοτικό εμπόριο. Προχωρώντας ένα ακόμα βήμα

⁴⁴ Αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης

παραπέρα, το ΔΕΕ, στην Cassis de Dijon, ξεκαθάρισε πως όταν ένα προϊόν παράγεται και διατίθεται νόμιμα στο εμπόριο σε ένα από τα Κράτη Μέλη, δεν υπάρχει κανένας βάσιμος λόγος ώστε να εμποδίζεται η εισαγωγή του σε οποιοδήποτε άλλο Κράτος Μέλος.

Συμπερασματικά, με τη μέχρι τώρα ανάλυση, αυτό που προκύπτει είναι ότι η ΣΛΕΕ αλλά και η ίδια η νομολογία θεσπίζουν ένα αυστηρό κανόνα απαγόρευσης κάθε είδους περιορισμού στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών. Συγκεκριμένα, εθνικές ρυθμίσεις οι οποίες ευνοούν εγχώρια προϊόντα και περιορίζουν καθ' οιονδήποτε τρόπο την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων προερχομένων από άλλα Κράτη Μέλη, απαγορεύονται ρητά. Αυτό ισχύει και όπου οι εθνικές ρυθμίσεις δεν διακρίνουν ρητά μεταξύ εγχώριων και μη προϊόντων, αλλά, εντούτοις, ακόμα και μέσα από μία αδιάκριτη εφαρμογή τείνουν να βλάψουν περισσότερο προϊόντα άλλων Κρατών Μελών απ' ότι εγχώρια προϊόντα.⁴⁵

Όμως, ο κανόνας αυτός της αυστηρής απαγόρευσης υπόκειται σε κάποιες περιορισμένες εξαιρέσεις. Συγκεκριμένα, η ΣΛΕΕ αλλά και η ίδια η νομολογία έχουν θεσπίσει κάποιους συγκεκριμένους λόγους (προϋποθέσεις) οι οποίοι δύνανται, αναλόγως της περίπτωσης, να δικαιολογήσουν την επιβολή εκ μέρους των Κρατών Μελών περιορισμών στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών. Οι λόγοι αυτοί αναφέρονται αφενός στο Άρθρο 36 ΣΛΕΕ και, αφετέρου, στην ίδια την απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση Cassis de Dijon.

Ποια η διαφορά, όμως, των λόγων που αναφέρονται στο Άρθρο 36 ΣΛΕΕ και των λόγων που αναφέρονται στην Cassis de Dijon;

Σύμφωνα με τη νομολογία, οι λόγοι που αναφέρονται στο Άρθρο 36 ΣΛΕΕ τυγχάνουν εφαρμογής μόνο όταν συντρέχει περίπτωση ύπαρξης εθνικής ρύθμισης η οποία θεσπίζει ρητή διάκριση μεταξύ προϊόντων, αναλόγως της προέλευσης τους. Για παράδειγμα, εάν υπάρχει μία εθνική ρύθμιση που να απαγορεύει την εισαγωγή στην Κύπρο, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και για λόγους προστασίας της υγείας των ζώων, συγκεκριμένων ζωοτροφών από την Ολλανδία και το Βέλγιο,

⁴⁵ βλ. Cassis de Dijon

τότε η περίπτωση αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 36 ΣΛΕΕ. Ο λόγος που εμπίπτει στο πεδίο του Άρθρου 36 ΣΛΕΕ είναι επειδή το μέτρο (δηλ. η εθνική ρύθμιση) θεσπίζει καθαρά ένα κριτήριο διάκρισης με βάση το Κράτος Μέλος προέλευσης.

Αναλόγως, εάν η εθνική ρύθμιση δεν θεσπίζει ρητή διάκριση μεταξύ προϊόντων με βάση την προέλευσή τους αλλά θέτει κάποιους περιορισμούς στην εισαγωγή τους (όπως ήταν τα περιστατικά στην *Cassis de Dijon*), τότε, για να ελεγχθεί εάν οι περιορισμοί που προβάλλονται είναι δικαιολογημένοι, θα πρέπει να ανατρέξουμε σε αυτό που το ίδιο το ΔΕΕ στην *Cassis de Dijon* ονόμασε ως «επιτακτικοί λόγοι που δικαιολογούν περιορισμούς». Για να χρησιμοποιήσουμε το ίδιο παραπάνω παράδειγμα, εάν η εθνική ρύθμιση περί ζωοτροφών θέτει ως προϋπόθεση εισαγωγής στην Κύπρο, για λόγους προστασίας της υγείας των ζώων, την χαμηλή περιεκτικότητα των ζωοτροφών σε βιταμίνες (κι αυτή είναι χαμηλότερη από αυτή με την οποία παρασκευάζονται στην Ολλανδία και στο Βέλγιο), τότε το κατά πόσο δικαιολογείται ή όχι αυτός ο περιορισμός θα μας το πει, όχι το Άρθρο 36 ΣΛΕΕ, αλλά η ίδια η νομολογία *Cassis de Dijon*. Ο λόγος που δεν εμπίπτει στο πεδίο του Άρθρου 36 ΣΛΕΕ αλλά στο πεδίο της *Cassis de Dijon* είναι επειδή το μέτρο (δηλ. η εθνική ρύθμιση) δεν θεσπίζει καθαρά ένα κριτήριο διάκρισης με βάση την χώρα προέλευσης, αλλά στην εφαρμογή του μέτρου θα οδηγηθούμε στον έμμεσο αποκλεισμό κάποιων προϊόντων προς όφελος άλλων (όπως ήταν τα περιστατικά στην *Cassis de Dijon*).

Σε κάθε περίπτωση, το μέτρο που περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία θα πρέπει να αξιολογείται με γνώμονα την αρχή της αναλογικότητας.

Οι λόγοι που είναι δυνατό να δικαιολογήσουν περιορισμούς και οι οποίοι αναφέρονται στο Άρθρο 36 ΣΛΕΕ είναι περιοριστικοί. Δηλαδή, πέραν αυτών των λόγων, ένα Κράτος Μέλος δεν δύναται να προβάλει άλλους λόγους. Όμως, οι λόγοι που αναφέρονται στην *Cassis de Dijon* δεν είναι περιοριστικοί. Όπως θα δούμε παρακάτω, έχει γίνει δεκτό από το ΔΕΕ πως λόγοι προστασίας του περιβάλλοντος, παρόλο που δεν αναφέρονται ρητά στην *Cassis de Dijon*, μπορούν να δικαιολογήσουν περιορισμούς όταν αυτοί δεν θεσπίζονται στη βάση ρητής διάκρισης

μεταξύ προϊόντων διαφορετικής προέλευσης. Ο λόγος που οι λόγοι του Άρθρου 36 ΣΛΕΕ θεωρούνται περιοριστικοί ενώ της Cassis de Dijon όχι, είναι επειδή το Άρθρο 36 ΣΛΕΕ δικαιολογεί περιορισμούς που τίθενται στη βάση διακρίσεων, για τις οποίες τόσο η νομοθεσία όσο και η νομολογία είναι ιδιαίτερα επιφυλακτική και ευαίσθητη. Άρα, μόνο για πολύ περιορισμένους σοβαρούς λόγους μπορεί να δικαιολογηθεί ένα μέτρο που στηρίζεται σε διάκριση με βάση το Κράτος Μέλος προέλευσης.

Το πότε μία εθνική ρύθμιση προβλέπει ρητά ή όχι διακρίσεις με βάση το Κράτος Μέλος προέλευσης είναι πραγματικό ζήτημα, το οποίο θα κρίνει στο τέλος της ημέρας το Δικαστήριο και αναλόγως θα το εξετάσει είτε με βάση το Άρθρο 36 ΣΛΕΕ είτε με βάση την Cassis de Dijon. Ομοίως, πραγματικό ζήτημα είναι και η τήρηση ή όχι της αρχής της αναλογικότητας. Επομένως, αρκεί για τους φοιτητές να γνωρίζουν και να επικαλούνται στις απαντήσεις τους την παραπάνω διαφοροποίηση και τις νομικές συνέπειες που συνεπάγονται σε κάθε περίπτωση.

ΑΡΘΡΟ 36 ΣΛΕΕ

«Οι διατάξεις των Άρθρων 34 και 35 δεν αντιτίθενται στις απαγορεύσεις ή στους περιορισμούς εισαγωγών, εξαγωγών ή διαμετακομίσεων που δικαιολογούνται από λόγους...»

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

ΛΟΓΟΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΗΘΙΚΗΣ

HENN AND DARBY (CASE 34/79)

CONEGATE (CASE 121/85)

ΛΟΓΟΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

CAMPUS OIL (CASE 72/83)

ΛΟΓΟΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ & ΖΩΩΝ

SANDOZ (CASE 174/82)

CASSIS DE DIJON: «ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ»

«Εμπόδια στην κυκλοφορία εμπορευμάτων εντός της Κοινότητας, τα οποία προκύπτουν από διαφορετικές εθνικές ρυθμίσεις σχετικά με τις τεχνικές προδιαγραφές που πρέπει να φέρουν όλα τα προϊόντα συγκεκριμένης κατηγορίας που κυκλοφορούν στην αγορά συγκεκριμένου Κράτους Μέλους, μπορούν να γίνουν αποδεκτά και να θεωρηθούν ως αναγκαία εφόσον πληρούν κάποιους επιτακτικούς λόγους προστασίας του γενικού συμφέροντος, όπως π.χ. λόγοι αποτελεσματικότερου φορολογικού ελέγχου, λόγοι προστασίας της δημόσιας υγείας, δικαιότερων εμπορικών συναλλαγών και λόγοι προστασίας των καταναλωτών.»

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

ΛΟΓΟΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ

GERMAN BEER CASE (CASE 178/84)

ΛΟΓΟΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

COMMISSION V. DENMARK (CASE 302/86)

Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΚΕΣΚ: ΟΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΠΩΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΕΙΝΑΙ ΕΚΤΟΣ ΠΕΔΙΟΥ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 34 ΣΛΕΕ

Η τρίτη εξαίρεση, την οποία αναλύουμε παρακάτω, δεν αποτελεί κατ' ακρίβεια εξαίρεση σε επιβαλλόμενο περιορισμό, αλλά εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 34 ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα, σε αντίθεση με εθνικές ρυθμίσεις που διέπουν τεχνικά χαρακτηριστικά προϊόντων, εθνικές ρυθμίσεις σχετικές με τις μορφές πώλησης των προϊόντων θεωρούνται κατά κανόνα εκτός του πεδίου εφαρμογής των κανόνων της ΣΛΕΕ για την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως τα Κράτη Μέλη διατηρούν το δικαίωμα να ρυθμίζουν τα ίδια όπως

θέλουν το πως, που, τότε κ.λ.π. θα πωλείται ένα προϊόν στην επικράτειά του.⁴⁶

Κρίσιμο, φυσικά, είναι το κριτήριο που θα εφαρμοστεί για να καταλήξουμε τότε μία εθνική ρύθμιση αφορά πράγματι μέθοδο πώλησης ή όχι, καθώς επίσης και το κριτήριο που θα ακολουθηθεί για να καταλήξουμε εάν πράγματι μία εθνική ρύθμιση σχετική με μέθοδο πώλησης διέπει το ίδιο, νομικά και πραγματικά, εγχώρια προϊόντα και προϊόντα άλλων Κρατών Μελών. Και τα δύο αυτά ζητήματα/κριτήρια εξετάζονται πάντοτε στη βάση των περιστατικών κάθε υπόθεσης ξεχωριστά, με αποτέλεσμα, για σκοπούς διδασκαλίας, να είναι ευκολότερο να επικεντρωθούμε στη σχετική νομολογία παρά να διατυπώσουμε, εκ των προτέρω και αφηρημένα, κάποια γενικά χαρακτηριστικά/κριτήρια.

Η ΥΠΟΘΕΣΗ KECK⁴⁷

Η υπόθεση αυτή αφορούσε προδικαστικό ερώτημα που απέστειλε γαλλικό δικαστήριο στο πλαίσιο ποινικών δικών κατά των Keck και Mithouard που κατηγορούνταν ότι μεταπώλησαν προϊόντα (μπύρα και καφέ) σε τιμές χαμηλότερες της πραγματικής τιμής αγοράς, κατά παράβαση σχετικής γαλλικής νομοθεσίας. Συγκεκριμένα, ενόψει του ότι η εν λόγω γαλλική νομοθεσία απαγόρευε τη μεταπώληση σε τιμή κάτω του κόστους ενώ σε άλλα Κράτη Μέλη κάτι τέτοιο δεν απαγορευόταν και, επίσης, ενόψει του ότι η εν λόγω γαλλική νομοθεσία εξαιρούσε από τη συγκεκριμένη απαγόρευση τους κατασκευαστές των προϊόντων, το γαλλικό δικαστήριο απευθύνθηκε στο ΔΕΕ με σκοπό να διασαφηνιστεί κατά πόσο, υπό αυτές τις περιπτώσεις, συμβιβάζεται με την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών η απαγόρευση της μεταπωλήσεως σε τιμή κάτω του κόστους.

Στην απόφασή του, το ΔΕΕ ξεκαθάρισε αρχικά πως το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις που ασχολούνται με πωλήσεις εντός διαφορετικών κρατών μελών υπόκεινται σε διαφορετικές νομοθεσίες, από τις οποίες οι μεν απαγορεύουν τη μεταπώληση σε τιμή κάτω του κόστους, οι δε την

⁴⁶ Ομοίως είτε είναι εγχώριο είτε προέρχεται από άλλα Κράτη Μέλη

⁴⁷ CASES C-267 AND 268/91

επιτρέπουν, δεν συνιστά διάκριση, εφόσον η επίδικη στις κύριες δίκες εθνική νομοθεσία εφαρμόζεται σε όλες τις πωλήσεις που πραγματοποιούνται εντός του εθνικού εδάφους, ανεξαρτήτως της ιθαγένειας των προσώπων που τις πραγματοποιούν.

Στη συνέχεια, όμως, το ΔΕΕ ανέφερε πως μια τέτοια νομοθεσία είναι και πάλι ικανή να περιορίσει τον όγκο των πωλήσεων και, κατά συνέπεια, τον όγκο των πωλήσεων προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών εφόσον αφαιρεί από τους επιχειρηματίες τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν μια συγκεκριμένη μέθοδο προώθησεως των πωλήσεων.

Εντούτοις, όπως διερωτήθηκε το ΔΕΕ, *αρκεί αυτό το ενδεχόμενο για να προσδώσει στην επίδικη νομοθεσία τον χαρακτήρα μέτρου ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό επί των εισαγωγών (βλ. Dassonville);*

Επιχειρώντας να δώσει μία ξεκάθαρη απάντηση σε αυτό το ερώτημα, το οποίο διαχώριζε μεταξύ εθνικών ρυθμίσεων σχετικών με τεχνικές προδιαγραφές προϊόντων και εθνικών ρυθμίσεων σχετικές με τις μεθόδους πώλησης προϊόντων, το ΔΕΕ κατέληξε στο ακόλουθο συμπέρασμα, αφού πρώτα υπενθύμισε, για χάρη σύγκρισης, τη νομολογία *Cassis de Dijon*. Συγκεκριμένα, στις παραγράφους 15, 16 και 17 της απόφασής του το ΔΕΕ ανέφερε:

«Σύμφωνα με την απόφαση στην υπόθεση Cassis de Dijon, μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος, απαγορευόμενα από το άρθρο 30 (νυν Άρθρο 34 ΣΛΕΕ) αποτελούν τα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων που δημιουργεί, ελλείψει εναρμονίσεως των νομοθεσιών, η επί των εμπορευμάτων προελεύσεως άλλων κρατών μελών όπου αυτά νομίμως παρασκευάζονται και διατίθενται στο εμπόριο εφαρμογή κανόνων που αφορούν τους όρους στους οποίους πρέπει να ανταποκρίνονται τα εμπορεύματα αυτά (όπως αυτοί που αφορούν την ονομασία, τη μορφή, τις διαστάσεις, το βάρος, τη σύνθεση, την παρουσίαση, τη σήμανση, τη συσκευασία τους), ακόμη και αν οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται αδιακρίτως σε όλα τα προϊόντα, εφόσον η εφαρμογή τους δεν δικαιολογείται από κάποιο στόχο γενικού

συμφέροντος ικανό να υπερισχύσει των απαιτήσεων της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.

Εξάλλου όμως, πρέπει να θεωρηθεί ότι η επί προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών εφαρμογή εθνικών διατάξεων που περιορίζουν ή απαγορεύουν ορισμένες μορφές πώλησεως, αντίθετα προς ό,τι έχει κρίνει μέχρι στιγμής το Δικαστήριο, δεν είναι ικανή να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, κατά την έννοια της νομολογίας Dassonville, αρκεί οι διατάξεις αυτές να εφαρμόζονται σε όλους τους επιχειρηματίες που ασκούν τη δραστηριότητα τους στο εθνικό έδαφος και αρκεί να επηρεάζουν κατά τον ίδιο τρόπο, και νομικώς και πραγματικώς, την εμπορία των εγχωρίων προϊόντων και των προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών.

Πράγματι, από τη στιγμή που πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές, η εφαρμογή ρυθμίσεων αυτού του είδους στην πώληση προϊόντων προελεύσεως άλλου κράτους μέλους, τα οποία ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές που έχει θεσπίσει το κράτος αυτό, δεν είναι ικανή να παρεμποδίσει την πρόσβαση τους στην αγορά ούτε να τη δυσχεράνει όπως δεν δυσχεραίνει την πρόσβαση στην αγορά των εγχωρίων προϊόντων. Επομένως, οι ρυθμίσεις αυτού του είδους δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης (νυν Άρθρου 34 ΣΛΕΕ).»

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

TANKSTATION⁴⁸

Η Ολλανδική νομοθεσία προέβλεπε πως τα πρατήρια βενζίνης που βρίσκονταν κατά μήκος αυτοκινητοδρόμου ή οδού ταχείας κυκλοφορίας και εκτός κατοικημένης περιοχής, καθώς και τα καταστήματα που συνδέονταν με αυτά τα πρατήρια μπορούσαν να είναι ανοιχτά ημέρα και νύχτα και να διαθέτουν προς πώληση ορισμένα είδη που έχουν σχέση με το ταξίδι, όπως τη βενζίνη και τα είδη καπνού. Αντιθέτως, ως προς τα άσχετα με το ταξίδι προϊόντα, ίσχυε η γενική

⁴⁸ C-401 AND 402/92

ρύθμιση, δηλαδή ότι τα προϊόντα αυτά μπορούσαν να πωλούνται μόνο στο πλαίσιο των ωρών νόμιμης λειτουργίας, οι οποίες έπρεπε να αναγράφονται σε κάθε είσοδο των καταστημάτων για το κοινό. Εκτός των ωρών νόμιμης λειτουργίας, τα προϊόντα που δεν έχουν σχέση με το ταξίδι έπρεπε να φυλάσσονται εντός κλειστού ερμαρίου.

Το ΔΕΕ έκρινε ότι το άρθρο 34 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν έχει εφαρμογή επί εθνικής ρυθμίσεως περί των ωρών κατά τις οποίες τα καταστήματα παραμένουν κλειστά που ισχύει για όλους τους επιχειρηματίες που ασκούν δραστηριότητες επί του εθνικού εδάφους και αφορά κατά τον ίδιο τρόπο, τόσο νομικώς όσο και πραγματικούς, την εμπορία των εγχωρίων προϊόντων και την εμπορία των προϊόντων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη.»

PUNTO CASA⁴⁹

Η ιταλική νομοθεσία προέβλεπε για συγκεκριμένες ώρες λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων με σκοπό τη λιανική πώληση. Συγκεκριμένα, προβλεπόταν απαγόρευση λειτουργίας των καταστημάτων κατά τις Κυριακές και τις αργίες, πλην εξαιρετικών περιπτώσεων που προβλέπονται από τον ίδιο νόμο. Επίσης, ο νόμος προέβλεπε την επιβολή διοικητικών κυρώσεων σε περίπτωση παραβάσεως, εξουσία επιβολής των οποίων είχαν οι οικείοι δήμαρχοι και πρόεδροι των κοινοτήτων.

Οι αιτούσες της κύριας δίκης εκμεταλλεύονταν μια υπεραγορά και ένα εμπορικό κέντρο, τα οποία, κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας, παρέμεναν ανοιχτά επί πολλές Κυριακές και αργίες. Στην υπεράσπισή τους, και με σκοπό να προβάλλουν παραβίαση των ιταλικών αρχών του Άρθρου 34 ΣΛΕΕ, ανέφεραν ότι σημαντικό μέρος του κύκλου εργασιών τους αφορούσε προϊόντα που προέρχονταν από άλλα Κράτη Μέλη.

Δικαιώνοντας τις ιταλικές αρχές, το ΔΕΕ έκρινε ότι το Άρθρο 34 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν έχει εφαρμογή επί εθνικής ρυθμίσεως περί απαγορεύσεως λειτουργίας των καταστημάτων που ισχύει για όλους τους επιχειρηματίες που ασκούν δραστηριότητες επί του εθνικού

⁴⁹ C-69 AND 258/93

εδάφους και αφορά κατά τον ίδιο τρόπο, τόσο νομικώς όσο και πραγματικώς, την εμπορία των εγχώριων προϊόντων και την εμπορία των προϊόντων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη.⁵⁰

ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΠΟΥ ΘΕΣΠΙΖΕΙ Η ΚΕΕΚ: ΔΗΛΑΔΗ, ΠΟΤΕ ΜΙΑ ΡΥΘΜΙΣΗ ΠΟΥ ΔΙΕΠΕΙ ΜΕΘΟΔΟ ΠΩΛΗΣΗΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΘΕΩΡΗΘΕΙ ΩΣ ΜΕΤΡΟ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣ ΠΟΣΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ

FAMILIAPRESS⁵¹

Η υπόθεση αυτή αφορούσε αγωγή που άσκησε η αυστριακή εκδοτική εταιρεία Familiapress κατά της γερμανικής εκδοτικής εταιρείας Heinrich Bauer Verlag, με αίτημα να παύσει η τελευταία να πωλεί στην Αυστρία έντυπα, τα οποία παρείχαν στους αναγνώστες τη δυνατότητα συμμετοχής σε παιχνίδια με βραβεία, κατά παράβαση του αυστριακού νόμου περί αθέμιτου ανταγωνισμού.

Συγκεκριμένα, η Heinrich Bauer Verlag κυκλοφορούσε στην Αυστρία το εβδομαδιαίο περιοδικό «Laura». Σε ένα από τα τεύχη του περιοδικού (ημερομηνίας 22 Φεβρουαρίου 1995) το περιοδικό περιείχε ένα σταυρόλεξο και οι αναγνώστες μπορούσαν, αποστέλλοντας τη σωστή λύση, να συμμετάσχουν σε λαχειοφόρο αγορά επαγόμενη την απονομή δύο βραβείων, ύψους 500 γερμανικών μάρκων (DM) το καθένα. Το ίδιο τεύχος περιείχε δύο ακόμη γρίφους, χάρη στους οποίους δύο από αυτούς που θα έδιδαν τις σωστές απαντήσεις θα κέρδιζαν, κατόπιν κληρώσεως, βραβεία ύψους 1 000 DM και 5 000 DM, αντιστοίχως. Τα τεύχη που ακολούθησαν περιείχαν παρόμοια παιχνίδια, ενώ, σε κάθε τεύχος αναφερόταν ότι το τεύχος που θα ακολουθούσε θα περιείχε νέους γρίφους.

Η αυστριακή νομοθεσία περί αθέμιτου ανταγωνισμού απαγόρευε, ωστόσο, την την προσφορά στους καταναλωτές, άνευ ανταλλάγματος, δώρων που συνδέονται με την πώληση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών. Ενόψει αυτού και με βάση τα ιδιαίτερα περιστατικά της υπόθεσης, το εκδικάζον αυστριακό δικαστήριο απέστειλε στο ΔΕΕ το

⁵⁰ Βλ. επίσης Case 145/88 Torfaen, C-418/93 Semerano

⁵¹ C-368/95

ερώτημα εάν το Άρθρο 30 (νυν 34) της Συνθήκης έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει την εφαρμογή της νομοθεσίας του κράτους μέλους Α, η οποία απαγορεύει σε επιχείρηση εδρεύουσα στο κράτος μέλος Β να διαθέτει προς πώληση και εντός του κράτους μέλους Α το περιοδικό έντυπο που εκδίδει στο κράτος μέλος Β, σε περίπτωση που το έντυπο αυτό περιέχει γρίφους με βραβεία ή διαγωνισμούς που οργανώνονται νομίμως στο κράτος μέλος Β.

Κατά την ακρόαση της υπόθεσης ενώπιον του ΔΕΕ, η Αυστριακή Κυβέρνηση υποστήριξε ότι η επίμαχη απαγόρευση εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης. Κατά την άποψη της, η παροχή στους αναγνώστες ενός περιοδικού της δυνατότητας συμμετοχής σε παιχνίδια με βραβεία αποτελεί μια απλή μέθοδο προωθήσεως των πωλήσεων και, επομένως, συνιστά μέθοδο πωλήσεως, υπό την έννοια της νομολογίας Keck.

Όμως, το ΔΕΕ διαχώρισε την υπόθεση αυτή από τη νομολογία Keck. Σε αυτή την υπόθεση, όπως ανέφερε, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η επίμαχη εθνική νομοθεσία, ακόμη κι αν έχει ως αντικείμενο μια μέθοδο προωθήσεως των πωλήσεων, αφορά, εν προκειμένω, το ίδιο το περιεχόμενο των προϊόντων, καθόσον τα παιχνίδια στα οποία αναφέρεται αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του περιοδικού στο οποίο δημοσιεύονται. Υπ' αυτές τις συνθήκες, η εφαρμογή της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας στα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υποθέσεως δεν μπορεί να αφορά μια μέθοδο πωλήσεως υπό την έννοια της αποφάσεως Keck.

Επιπλέον, η επίμαχη απαγόρευση, δεδομένου ότι υποχρεώνει τους εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη επιχειρηματίες να επιφέρουν τροποποιήσεις στο περιεχόμενο της εφημερίδας, δυσχεραίνει την πρόσβαση του οικείου προϊόντος στην αγορά του κράτους μέλους εισαγωγής και, συνακόλουθα, εμποδίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

Επομένως, η εν λόγω νομοθεσία αποτελεί, καταρχήν, μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος υπό την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης (νυν Άρθρου 34 ΣΛΕΕ).

ALFA VITA VASSILOPOULOS ΑΕ⁵²

Η υπόθεση αυτή αφορούσε εθνική κανονιστική ρύθμιση, η οποία εξαρτούσε την χορήγηση άδειας πώλησης προϊόντων τύπου «bake-off» από τις υπεραγορές από τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν για τη μέθοδο πλήρους παρασκευής και διαθέσεως στο εμπόριο του παραδοσιακού άρτου και των παραδοσιακών προϊόντων αρτοποιίας.

Το κύριο χαρακτηριστικό των προϊόντων «bake-off» είναι ότι διατίθενται στα σημεία πώλησεως αφού έχουν συντελεστεί τα σημαντικά στάδια παρασκευής τους. Στα σημεία αυτά πώλησεως διενεργούνται απλώς η ταχεία απόψυξη του άρτου και η αναθέρμανση του ή η τελική έψησή του.

Για το ζήτημα αυτό, το ΔΕΕ έκρινε ότι, υπό τις συνθήκες, η απαίτηση να συμμορφώνονται οι πωλητές προϊόντων «bake-off» με το σύνολο των ισχυουσών για τα παραδοσιακά αρτοποιεία προδιαγραφών, στις οποίες περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων η απαίτηση να διαθέτουν αποθήκη αλεύρων, χώρο ζυμωτηρίου ή αποθήκη στερεών καυσίμων, δεν λαμβάνει υπόψη την ιδιαιτερότητα των προϊόντων αυτών και συνεπάγεται πρόσθετα έξοδα καθιστώντας έτσι δυσχερέστερη την εμπορία των εν λόγω προϊόντων. Επομένως, η οικεία κανονιστική ρύθμιση αποτελεί εμπόδιο για τις εισαγωγές που δεν μπορεί να θεωρηθεί ως καθιερώνουσα μορφή πώλησεως κατά την έννοια της νομολογίας Keck.

DE AGOSTINI⁵³

Η υπόθεση αυτή αφορούσε, μεταξύ άλλων, διάταξη εθνικού νόμου (Σουηδία) ο οποίος απαγόρευε σε επιχειρηματίες, κατά την εμπορία ενός προϊόντος, μιας υπηρεσίας ή οποιουδήποτε άλλου αγαθού, να προβαίνουν σε διαφήμιση ή οποιαδήποτε άλλη ενέργεια που είναι αντίθετη προς τα συναλλακτικά ήθη ή είναι αθέμιτη έναντι των καταναλωτών ή άλλων επιχειρηματιών. Ως αντίθετη προς τα συναλλακτικά ήθη θεωρείτο και η προβολή διαφημίσεων που είχαν ως

⁵² C-158 AND 159/04

⁵³ C-34 – 36/95

στόχο την προσέλκυση της προσοχής παιδιών ηλικίας κάτω των 12 ετών.

Τον Σεπτέμβριο του 1993, η De Agostini, σουηδική εταιρία ανήκουσα στον ιταλικό όμιλο Istituto Geografico De Agostini, του οποίου η κυριότερη δραστηριότητα συνίστατο στην έκδοση περιοδικών, παρουσίασε στο σουηδικό κοινό, στους τηλεοπτικούς σταθμούς TV3 και TV4, διαφημιστικό μήνυμα για το περιοδικό «Allt om dinosaurier!» («Τα πάντα για τους δεινόσαυρους!»).

Το περιοδικό αυτό ήταν εγκυκλοπαιδικό και περιείχε, αφενός, πληροφοριακά στοιχεία για τους δεινόσαυρους και, αφετέρου, ομοίωμα δεινόσαυρου που έχει σχέση με το περιεχόμενό του. Το περιοδικό εκδιδόταν σε σειρές, εκάστη των οποίων αποτελείτο από πολλά τεύχη. Με κάθε τεύχος προσφερόταν ένα κομμάτι ομοιώματος δεινοσαύρου ενώ, με την αγορά ολόκληρης της σειράς, συμπληρώνονταν όλα τα κομμάτια του ομοιώματος.

Οι Σουηδικές αρχές, κρίνοντας ότι η αυτή η τηλεοπτική διαφήμιση επιδίωκε να προσελκύσει την προσοχή παιδιών ηλικίας κάτω των 12 ετών και, επομένως, αντέβαινε στο σχετικό εθνικό νόμο, ζήτησαν από το εθνικό δικαστήριο την έκδοση διατάγματος απαγόρευσης προβολής της διαφήμισης.

Το εθνικό δικαστήριο, θέλωντας να λάβει την καθοδήγηση του ΔΕΕ όσον αφορά πιθανή παραβίαση του Άρθρου 34 ΣΛΕΕ εάν εκδιδόταν το σχετικό διάταγμα, απέστειλε σε αυτό σχετικό προδικαστικό ερώτημα.

Στην απόφασή του, το ΔΕΕ, εκκινώντας από τη Keck ανέφερε πως εθνικές διατάξεις που περιορίζουν ή απαγορεύουν ορισμένες μορφές πωλήσεως δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης (νυν Άρθρου 34 ΣΛΕΕ), εφόσον:

Α) αφενός, οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται σε όλους τους επιχειρηματίες που ασκούν τη δραστηριότητά τους εντός της εθνικής επικράτειας και,

Β) αφετέρου, επηρεάζουν κατά τον ίδιο τρόπο, και νομικώς και πραγματικώς, την εμπορία των εγχωρίων προϊόντων και των προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών.

Στην προκειμένη περίπτωση, ανέφερε το ΔΕΕ, πληρούται η πρώτη προϋπόθεση. Όμως, ως προς τη δεύτερη, δεν μπορεί να αποκλείεται η εντός κράτους μέλους πλήρης απαγόρευση μιας μορφής προωθήσεως νομίμως πωλουμένου προϊόντος να έχει σημαντικότερες επιπτώσεις στα προϊόντα προελεύσεως άλλων κρατών μελών.

Έστω και αν η αποτελεσματικότητα των διαφόρων τρόπων προωθήσεως είναι πραγματικό ζήτημα του οποίου η εκτίμηση απόκειται, καταρχήν, στο αιτούν δικαστήριο, πρέπει συναφώς να τονιστεί ότι, με τις παρατηρήσεις της, η De Agostini υποστήριξε ότι η τηλεοπτική διαφήμιση ήταν η μόνη μορφή αποτελεσματικής προωθήσεως η οποία της παρείχε τη δυνατότητα να διεισδύσει στη σουηδική αγορά, δοθέντος ότι δεν διέθετε άλλα διαφημιστικά μέσα για να προσεγγίσει τα παιδιά και τους γονείς τους.

Επομένως, η πλήρης απαγόρευση των διαφημίσεων που απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας κάτω των 12 ετών και της παραπλανητικής διαφημίσεως κατά την έννοια της σουηδικής νομοθεσίας δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης, εκτός αν αποδεικνύεται ότι η απαγόρευση αυτή δεν θίγει κατά τον ίδιο τρόπο, νομικά και πραγματικά, την εμπορία των εθνικών προϊόντων και των προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξετάσει αν η απαγόρευση είναι αναγκαία για την ικανοποίηση των επιτακτικών απαιτήσεων που αφορούν το γενικό συμφέρον, εφόσον είναι ανάλογη προς τον σκοπό αυτόν και εφόσον οι σκοποί αυτοί ή οι επιτακτικές αυτές απαιτήσεις δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν με μέτρα που περιορίζουν λιγότερο το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ (ΜΙΣΘΩΤΩΝ):

ΑΡΘΡΟ 45 ΣΛΕΕ

Όπως είναι φυσικό, δεδομένου του στόχου της Ε.Ε. για εγκαθίδρυση ελεύθερης εσωτερικής αγοράς, το νομικό πλαίσιο που διέπει την ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων έχει έντονες ομοιότητες με το νομικό πλαίσιο που διέπει την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών. Δηλαδή, σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου, προβλέπεται πως κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας μεταξύ των εργαζομένων των Κρατών Μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας καταργείται (Άρθρο 45(2) ΣΛΕΕ). Αντίστοιχη κατάργηση (απαγόρευση) ισχύει, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, και στην περίπτωση της επιβολής δασμών και ποσοτικών περιορισμών για τα εμπορεύματα προερχόμενα από άλλα Κράτη Μέλη (Άρθρα 30, 34 και 35 ΣΛΕΕ).

Ωστόσο, σε αντίθεση με τις διατάξεις της ΣΛΕΕ περί ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών, οι οποίες θεσπίζουν υποχρέωση αποχής για τα Κράτη Μέλη από τη θέσπιση σχετικών με την κυκλοφορία αγαθών περιορισμών, το Άρθρο 45 ΣΛΕΕ προβλέπει και υποχρέωση ενέργειας με σκοπό την εξασφάλιση ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων εντός της Ε.Ε.. Με απλά λόγια, επειδή η εν λόγω ελευθερία απαιτεί και τη λήψη σχετικών νομοθετικών μέτρων που να ενθαρρύνουν την ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων, δεν αρκεί μόνο η απαγόρευση θέσπισης σχετικών περιορισμών αλλά υπάρχει και ανάγκη θετικών ενεργειών προς το σκοπό της πραγματοποίησης της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Αυτό προκύπτει μέσα από την ανάγνωση των Άρθρων 45(1) ΣΛΕΕ και 46(εδ. α') ΣΛΕΕ.

Αξίζει εν προκειμένω, να κωδικοποιήσουμε τα κυριότερα χαρακτηριστικά που διέπουν το νομικό πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων σε σχέση με αυτό των εμπορευμάτων όπως το έχουμε ήδη καλύψει. Συγκεκριμένα, συγκρίνοντας τις δύο ελευθερίες, υπάρχει μία βασικότερη ομοιότητα και μία βασικότερη διαφορά που χρήζουν προσοχής ευθύς εξαρχής. Η ομοιότητα αφορά την προϋπόθεση ύπαρξης, όπως και στα αγαθά, «διασυνοριακής μετακίνησης», ενώ, η διαφορά αφορά την επέκταση της εφαρμογής του Άρθρου 45 ΣΛΕΕ και σε σχέσεις μεταξύ ιδιωτών. Δηλαδή, δεν καλύπτει μόνο μέτρα που έχουν «κρατική προέλευση», όπως ισχύει στα αγαθά, αλλά καλύπτει και μέτρα που θεσπίζονται από ιδιώτες εργοδότες.

Η ΒΑΣΙΚΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΥΠΑΡΞΗΣ «ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗΣ»

Όπως και στην περίπτωση της ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών, έτσι και στην περίπτωση της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων, οι σχετικές διατάξεις της ΣΛΕΕ εφαρμόζονται μόνο εφόσον συντρέχει το στοιχείο της μετακίνησης από ένα Κράτος Μέλος σε άλλο. Υπενθυμίζεται πως στις υποθέσεις που αναλύσαμε σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, αποτελούσε πάντοτε προϋπόθεση εφαρμογής (επίκλησης) των Άρθρων 34 και 35 ΣΛΕΕ ο επηρεασμός της εισαγωγής ή εξαγωγής αγαθών μεταξύ Κρατών Μελών. Γι' αυτό, άλλωστε, σε κάθε υπόθεση ετίθετο ως λόγος επίκλησης των σχετικών διατάξεων της ΣΛΕΕ το επιχείρημα της πώλησης/διάθεσης αγαθών με προέλευση άλλο Κράτος Μέλος.

Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων. Συγκεκριμένα, σε υποθέσεις που απουσιάζει παντελώς το στοιχείο της μετακίνησης του εργαζομένου από ένα Κράτος Μέλος σε άλλο, και άρα η υπόθεση έχει το χαρακτήρα καθαρά «εσωτερικής υπόθεσης», το εφαρμοστέο δίκαιο δεν μπορεί να είναι το Ευρωπαϊκό αλλά το εθνικό. Όπως έχει τονίσει το ΔΕΕ, όταν δεν συντρέχει κανένας παράγοντας που να συνδέει τον εργαζόμενο με κάποια από τις περιπτώσεις που διαλαμβάνει το Ευρωπαϊκό δίκαιο τότε δεν μπορεί να έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της ΣΛΕΕ περί της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων.⁵⁴ Το ποιες είναι οι περιπτώσεις που διαλαμβάνει το Ευρωπαϊκό δίκαιο αυτές καταγράφονται σε γενικές γραμμές στο Άρθρο 45(3) ΣΛΕΕ.

ΤΟ ΚΑΘΕΤΟ & ΟΡΙΖΟΝΤΙΟ «ΑΜΕΣΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ» ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 45 ΣΛΕΕ

Ξεχωριστό ενδιαφέρον στην περίπτωση της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων προσελκύει η πάγια νομολογία του ΔΕΕ, η οποία αναγνωρίζει πως οι διατάξεις του Άρθρου 45 ΣΛΕΕ δεν έχουν μόνο «κάθετο» άμεσο αποτέλεσμα αλλά και «οριζόντιο» άμεσο αποτέλεσμα.

Αναφορικά με το ζήτημα αυτό διαβάστε τις ακόλουθες υποθέσεις:

⁵⁴ βλ. Case 175/78 Saunders, παράγραφo 11

Case 36/74 *Walrave and Koch v. Association Union Cycliste Internationale*

Case C-415/93 *Bosman*

Case C-281/98 *Angonese*

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ»

ΕΝΝΟΙΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΙ ΟΧΙ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΔΕΕ, η έννοια του «εργαζομένου» αποδίδεται με βάση το Ευρωπαϊκό κι όχι το εθνικό δίκαιο. Σε αντίθετη περίπτωση, τα Άρθρα 45 – 48 ΣΛΕΕ θα στερούνταν οποιασδήποτε σημασίας και οι σκοποί της Συνθήκης θα ματαιώνονταν αν το περιεχόμενο ενός τέτοιου όρου μπορούσε να καθορίζεται μονομερώς και να τροποποιείται από το εσωτερικό δίκαιο.⁵⁵

Με βάση αυτή τη διαπίστωση και με διάθεση να δοθεί ένας ευρύς ορισμός στην έννοια «εργαζόμενος», το ΔΕΕ, κατά πάγια νομολογία του, θεωρεί ως εργαζόμενο *οποιοδήποτε πρόσωπο ασκεί πραγματικές και γνήσιες δραστηριότητες, αποκλεισμένων των δραστηριοτήτων που είναι τόσο περιορισμένες, ώστε να είναι καθαρά περιθωριακές και παρακολουθηματικού χαρακτήρα*. Κατά τη νομολογία αυτή, το χαρακτηριστικό της σχέσεως εργασίας είναι το γεγονός ότι ένα πρόσωπο παρέχει, κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, προς έτερο και υπό τη διεύθυνση αυτού του τελευταίου, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή.⁵⁶

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, η έννοια του «εργαζομένου» πληρούται όταν συντρέχουν τα ακόλουθα 3 (τρία) αντικειμενικά κριτήρια:

α) Παροχή πραγματικών και γνήσιων υπηρεσιών οικονομικής φύσεως σε εργοδότη ή προς όφελος εργοδότη

⁵⁵ βλ. Case 75/63 Hoekstra

⁵⁶ Case 66/85 Lawrie-Blum, Case C-337/97 Meeusen

β) Παροχή των εν λόγω υπηρεσιών για ορισμένο χρόνο

γ) Λήψη αντιπαροχής (οικονομικού ανταλλάγματος) για τις προσφερθείσες υπηρεσίες

ΚΑΤΩΤΑΤΟΣ ΜΙΣΘΟΣ & ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Με βάση την ανωτέρω νομολογία και την εφαρμογή των τριών συναφών κριτηρίων, έχει κριθεί από το ΔΕΕ πως η απόδοση σε κάποιον του χαρακτηρισμού «εργαζόμενος», για σκοπούς εφαρμογής των σχετικών με την ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων διατάξεων της ΣΛΕΕ, δεν μπορεί να συσχετίζεται με το γεγονός ότι αυτός εργάζεται με καθεστώς μερικής απασχόλησης ή λαμβάνει τέτοιο μισθό που δεν δύναται να του εξασφαλίζει τα απαιτούμενα για τη συντήρησή του. Με άλλα λόγια, είναι άσχετο για σκοπούς απόδοσης του χαρακτηρισμού «εργαζόμενος» το εάν αυτός λαμβάνει πολύ χαμηλό μισθό ή εάν εργάζεται με καθεστώς μερικής απασχόλησης.

Συγκεκριμένα, στην *Levin*⁵⁷, το ΔΕΕ έκρινε πως η αποτελεσματικότητα του Ευρωπαϊκού δικαίου θα εβλάπτετο και θα ετίθετο υπό αμφισβήτηση η πραγματοποίηση των σκοπών της Συνθήκης, αν η απόλαυση των δικαιωμάτων που παρέχονται στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων επεφυλάσσετο μόνο σε όσους εργάζονται κατά πλήρη απασχόληση και κερδίζουν, συνεπώς, μισθό ίσο τουλάχιστον, προς τον κατώτατο μισθό που εξασφαλίζεται στον συγκεκριμένο τομέα .

Φυσικά, εφόσον τα εφαρμοζόμενα κριτήρια είναι αντικειμενικά, το ΔΕΕ τονίζει πως, ναί μεν η εργασία κατά μερική απασχόληση δεν εξαιρείται του πεδίου εφαρμογής των κανόνων περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, οι κανόνες όμως αυτοί καλύπτουν μόνο την άσκηση πραγματικών και αποτελεσματικών δραστηριοτήτων, κατ' αποκλεισμόν περιορισμένων απασχολήσεων, που εμφανίζονται ως καθαρώς περιθωριακές και επουσιώδεις.

⁵⁷ Case 53/81

βλ. σχετικά και *Kempf*⁵⁸ και *Steymann*⁵⁹. Ιδιαίτερα διαβάστε τη *Steymann*, στην οποία το ΔΕΕ αποδέχτηκε πως πληρούνταν το κριτήριο του οικονομικού ανταλλάγματος ακόμα και στην περίπτωση που η παρεχόμενη εργασία εκτελείται ως αντάλλαγμα του δικαιώματος συμμετοχής σε μία κοινότητα (Γερμανός υδραυλικός παρείχε τις υπηρεσίες του σε μία θρησκευτική ομάδα/Κοινότητα στην Ολλανδία).

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

Ομοίως άσχετο με την έννοια «εργαζόμενος», όπως στην παραπάνω περίπτωση, είναι, καταρχήν, και το αντικείμενο της απασχόλησης. Δηλαδή, κατά κανόνα, το αντικείμενο της απασχόλησης δεν ενδιαφέρει αναφορικά με την απόδοση σε κάποιον του χαρακτηρισμού «εργαζόμενος».

Ωστόσο, η νομολογία σε αυτό το ζήτημα παρουσιάζει διαφοροποιήσεις, οι οποίες είναι σημαντικό να εξεταστούν με βάση τα πραγματικά περιστατικά κάθε υπόθεσης ξεχωριστά.

Ενδιαφέρουσα επί του θέματος τούτου νομολογία είναι οι:

*Bettray*⁶⁰, *Trojani*⁶¹ και *Brown*⁶²

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΑΥΤΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΖΗΤΟΥΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΑΛΛΟ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, η πρακτική αποτελεσματικότητα του Άρθρου 45 ΣΛΕΕ θα διακυβεύετο εάν το συγκεκριμένο Άρθρο ερμηνεύετο στενά με σκοπό να αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του όσοι μετακινούνται εντός της Ε.Ε. προς αναζήτηση εργασίας.

Συγκεκριμένα, στην *Antonissen*⁶³, το Δικαστήριο έκρινε πως δεν μπορεί να γίνει δεκτή ερμηνεία του Άρθρου 45 ΣΛΕΕ η οποία δεν αναγνωρίζει στους υπηκόους κράτους μέλους το δικαίωμα να μετακινούνται ελεύθερα και να διαμένουν στο έδαφος των άλλων κρατών μελών προς

⁵⁸ Case 139/85

⁵⁹ Case 196/87

⁶⁰ Case 344/87

⁶¹ Case C-456/02

⁶² Case 197/86

⁶³ Case C-292/89

αναζήτηση εργασίας. Μία τέτοια αυστηρή ερμηνεία θα έθετε σε κίνδυνο τις πιθανότητες του αναζητούντος εργασία υπηκόου κράτους μέλους να ανεύρει απασχόληση σε ένα από τα άλλα κράτη μέλη και θα αποστερούσε, συνακόλουθα, τη διάταξη αυτή από την πρακτική αποτελεσματικότητα της.

Όμως, το ΔΕΕ ξεκαθάρισε πως, ειδικά για αυτή την κατηγορία εργαζομένων, με δεδομένο το οικονομικό βάρος που η παρουσία τους συνεπάγεται για το Κράτος υποδοχής, τα Κράτη Μέλη διατηρούν το δικαίωμα, εφόσον αυτοί δεν εργοδοτηθούν, να τους απαγορεύσουν τη συνέχιση της διαμονής. Συγκεκριμένα, στην ίδια υπόθεση, το ΔΕΕ ανέφερε πως οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων δεν απαγορεύουν η νομοθεσία κράτους μέλους να προβλέπει ότι υπήκοος άλλου κράτους μέλους, ο οποίος εισήλθε στο έδαφος του πρώτου προς αναζήτηση εργασίας, μπορεί να εξαναγκαστεί, με την επιφύλαξη του δικαιώματος ασκήσεως ενδίκου μέσου, να το εγκαταλείψει αν δεν έχει ανεύρει θέση εργασίας εντός έξι μηνών, εκτός αν ο ενδιαφερόμενος αποδεικνύει ότι εξακολουθεί να αναζητεί εργασία και έχει όντως πιθανότητες να προσληφθεί.⁶⁴

ΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΛΟΓΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ, ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑΣ

Το ίδιο το Άρθρο 45, στην παράγραφο (3), αναφέρει πως περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων μπορεί να δικαιολογηθούν για λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφάλειας και δημοσίας υγείας.

Στην πράξη, τα Κράτη Μέλη επιχειρούν ως επί το πλείστον να δικαιολογήσουν την επιβολή σχετικών περιορισμών στη βάση οικονομικών επιβαρύνσεων που συνεπάγεται η ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων για τα Κρατικά ταμεία και, που συνακόλουθα, μπορεί να συσχετιστεί με αυξημένη ανάγκη προστασίας της δημόσιας τάξης.

⁶⁴ Βλ. επίσης Case C-278/94 Commission v. Belgium, Case 316/85 Lebon

Ωστόσο, όσο συχνά καταφεύγουν τα Κράτη Μέλη σε αυτή τη συλλογιστική, άλλο τόσο συχνά προσκρούουν στην αρνητική στάση του ΔΕΕ, το οποίο απορρίπτει περιορισμούς στην εν λόγω κυκλοφορία για χάριν απλώς οικονομικών λόγων. Συνήθως, η άρνηση του ΔΕΕ συνδέεται με παραβίαση εκ μέρους των Κρατών Μελών της αρχής της αναλογικότητας.⁶⁵

ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΕΡΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ (ΑΡΘΡΟ 45(4) ΣΛΕΕ)

Σύμφωνα με το Άρθρο 45(4) ΣΛΕΕ, οι διατάξεις του Άρθρου 45 δεν εφαρμόζονται προκειμένου περί απασχολήσεως στη δημόσια διοίκηση.

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ,⁶⁶ δεδομένου ότι η διάταξη αυτή δεν προβαίνει σε καμία διάκριση, δεν έχει σημασία αν ο εργαζόμενος έχει προσληφθεί ως εργάτης, υπάλληλος ή δημόσιος υπάλληλος ή ακόμα και αν η εργασιακή του σχέση διέπεται από το δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα. Αυτό που αφορά είναι αποκλειστικά η πρόσβαση σε απασχόληση στη δημόσια διοίκηση και όχι ο χαρακτήρας της έννομης σχέσης μεταξύ εργαζομένου και διοίκησης. Το κατά πόσο όμως υφίσταται όντως πρόσβαση σε απασχόληση στη δημόσια διοίκηση θα κριθεί με βάση το Ευρωπαϊκό δίκαιο κι όχι το εθνικό δίκαιο.⁶⁷

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ (ΑΡΘΡΑ 49 – 55 ΣΛΕΕ)

Το δικαίωμα εγκατάστασης αποτελεί παράλληλα προς την ελεύθερη διακίνηση των προϊόντων και των εργαζομένων το «θεμέλιο λίθο» για την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Το Άρθρο 49 ΣΛΕΕ αποτελεί ήδη από το 1974 διάταξη άμεσης ισχύος η οποία αναπτύσσει δεσμευτικότητα και έναντι ιδιωτών.⁶⁸

ΤΟ ΑΜΕΣΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 49 ΣΛΕΕ

⁶⁵ Βλ. σχετικά Case C-325/08 *Olympique Lyonnais v. Olivier Bernard and Newcastle UFC*.

⁶⁶ Case 152/73 *Sotgiu*

⁶⁷ Βλ. σχετικώς Case 149/79 *Commission v. Belgium* και Case 225/85 *Commission v. Italy*.

⁶⁸ Αυτό έκρινε η νομολογία με την απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση *Reyners* και, αργότερα, στην *Vlassopoulou*.

REYNERS V. BELGIUM⁶⁹

(Ολλανδός δικηγόρος – κάτοχος πτυχίου νομικής από Βελγικό πανεπιστήμιο – άρνηση από Βελγικό δικηγορικό σύλλογο να τον εγγράψει στο μητρώο δικηγόρων του Βελγίου για το λόγο και μόνο ότι δεν ήταν Βέλγος)

Έπειτα από προδικαστικό ερώτημα Βελγικού δικαστηρίου, το ΔΕΕ απάντησε πως το Άρθρο 52 ΕΟΚ (νυν Άρθρο 49 ΣΛΕΕ) αποτελεί διάταξη που ισχύει άμεσα, παρά την τυχόν έλλειψη (απουσία) Οδηγιών που να ρυθμίζουν βάσει του Άρθρου 50 ΣΛΕΕ ειδικότερα ζητήματα αναφορικά με την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος.

VLASSOPOULOU⁷⁰

(Ελληνίδα δικηγόρος – κάτοχος πτυχίου νομικής από Ελληνικό πανεπιστήμιο – άσκηση νομικού επαγγέλματος για σειρά ετών στη Γερμανία – πρακτική γνώση και εφαρμογή γερμανικού δικαίου επί σειράς ετών – άρνηση Γερμανικού δικηγορικού συλλόγου να την εγγράψει στο μητρώο των δικηγόρων στη Γερμανία για το λόγο ότι δεν παρακάθησε τις εξετάσεις του Νομικού Συμβουλίου της Γερμανίας)

Έπειτα από προδικαστικό ερώτημα Γερμανικού δικαστηρίου, το ΔΕΕ έκρινε τα ακόλουθα:

16. Απ' αυτό έπεται ότι το κράτος μέλος στο οποίο υποβάλλεται αίτηση προς χορήγηση αδειάς για την άσκηση επαγγέλματος στο οποίο η πρόσβαση εξαρτάται, κατά την εθνική νομοθεσία, από την κατοχή διπλώματος ή την επαγγελματική κατάρτιση οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα διπλώματα, πιστοποιητικά και άλλους τίτλους που έχει αποκτήσει ο ενδιαφερόμενος με σκοπό την άσκηση του ιδίου επαγγέλματος, σε άλλο κράτος μέλος και να προβαίνει σε συγκριτική εξέταση των ικανοτήτων που πιστοποιούνται με τα διπλώματα αυτά και των γνώσεων και προσόντων που απαιτούνται από τις εθνικές διατάξεις.

17. Αυτή η διαδικασία εξέτασης παρέχει τη δυνατότητα στις εθνικές αρχές του κράτους μέλους υποδοχής να ελέγχουν βάσει αντικειμενικών κριτηρίων ότι με το αλλοδαπό δίπλωμα βεβαιώνονται, όσον αφορά τον κάτοχο του, γνώσεις και προσόντα, αν όχι όμοια, τουλάχιστον ισοδύναμα προς τα πιστοποιούμενα με το εθνικό δίπλωμα. Η εκτίμηση αυτή της ισοτιμίας του αλλοδαπού διπλώματος πρέπει να γίνεται έχοντας αποκλειστικώς υπόψη

⁶⁹ CASE 2/74

⁷⁰ CASE 340/89

τον βαθμό των γνώσεων και των προσόντων που το δίπλωμα αυτό, ενόψει της φύσεως και της διάρκειας των σπουδών και των πρακτικών ασκήσεων που αναφέρονται σ' αυτές, καθιστά δυνατή την κατά τεκμήριο ύπαρξη τους στο πρόσωπο του κατόχου του.

18. Στο πλαίσιο της εξετάσεως αυτής, ωστόσο, το κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει υπόψη τις αντικειμενικές διαφορές που αφορούν τόσο το νομικό πλαίσιο του επαγγέλματος για το οποίο πρόκειται στο κράτος μέλος προελεύσεως, όσο και το πεδίο δραστηριότητας του. Στην περίπτωση του επαγγέλματος του δικηγόρου, το κράτος μέλος δικαιούται, επομένως, να προβαίνει σε συγκριτική εξέταση των διπλωμάτων λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των εθνικών εννόμων τάξεων για τις οποίες πρόκειται.

19. Αν η συγκριτική αυτή εξέταση των διπλωμάτων καταλήγει στη διαπίστωση ότι οι γνώσεις και τα προσόντα που πιστοποιούνται με το αλλοδαπό δίπλωμα αντιστοιχούν στα απαιτούμενα από τις εθνικές διατάξεις, το κράτος μέλος υποχρεούται να δεχθεί ότι το δίπλωμα αυτό πληροί τις προϋποθέσεις που θέτουν οι εθνικές διατάξεις. Αντιθέτως, αν από τη συγκριτική εξέταση προκύπτει μερική μόνον αντιστοιχία μεταξύ αυτών των γνώσεων και προσόντων, το κράτος μέλος υποδοχής δικαιούται να απαιτήσει από τον ενδιαφερόμενο να αποδείξει ότι έχει αποκτήσει τις γνώσεις και τα προσόντα που του έλειπαν.

20. Σχετικώς, εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές να εκτιμούν αν μπορεί να γίνει επίκληση των γνώσεων που αποκτήθηκαν στο κράτος μέλος υποδοχής, στο πλαίσιο είτε ενός κύκλου σπουδών είτε πρακτικής πείρας, προκειμένου να αποδείξει ο ενδιαφερόμενος ότι απέκτησε τις γνώσεις που του έλειπαν.

ΚΑΘΕΤΟ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΟΡΙΖΟΝΤΙΟ ΑΜΕΣΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 49 ΣΛΕΕ

VIKING LINE⁷¹

(Φινλανδική πλοιοκτήτρια εταιρεία – εγγραφή πλοίου στην Εσθονία με σκοπό την εργοδότηση Εσθονών ναυτών και την καταβολή χαμηλότερων μισθών από ότι σε Φινλανδούς ναύτες – αγωγή εναντίον της από τα συνδικάτα των ναυτεργατών – ερώτημα, μεταξύ άλλων, κατά πόσο μπορεί να γίνει επίκληση του Άρθρου 49 ΣΛΕΕ και σε διαφορές μεταξύ ιδιωτών, δηλ. οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα.)

LAVAL⁷²

(Η Laval, εταιρεία από τη Λεττονία κέρδισε ένα δημόσιο διαγωνισμό για κατασκευή ενός κτιρίου στη Σουηδία – εργοδοτούσε Λεττονούς εργάτες – δεν υπέγραφε τη συλλογική σύμβαση εργασίας στη Σουηδία κι έτσι εξακολουθούσε να πληρώνει τους εργάτες με χαμηλότερο μισθό από τον κατώτατο που προέβλεπε η Σουηδική συλλογική σύμβαση εργασίας

⁷¹ CASE C-438/05

⁷² CASE C-341/05

– αντίδραση συνδικαλιστικών οργανώσεων στη Σουηδία – μπλόκο στο κατασκευαστικό έργο της LanaI – παρεμπόδιση πρόσβασης και συνέχισης των εργασιών – ερώτημα, μεταξύ άλλων, εάν η συγκεκριμένη συλλογική δράση συνιστούσε δικαιολογημένο περιορισμό του δικαιώματος εγκατάστασης της LanaI στην Σουηδία – ερώτημα, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, και κατά πόσο μπορούσε να γίνει επίκληση του Άρθρου 49 ΣΛΕΕ σε διαφορές μεταξύ ιδιωτών, δηλ. οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα).

ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 49 ΣΛΕΕ

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ «ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ»

GEBHARD⁷³

(Γερμανός δικηγόρος μετέβη στο Μιλάνο όπου άνοιξε δικηγορικό γραφείο, τοποθετώντας μάλιστα, όπως όλοι οι ιταλοί δικηγόροι, την πινακίδα «avvocato» - Ο συγκεκριμένος ούτε ενεγγράφη προηγουμένως στον δικηγορικό σύλλογο του Μιλάνο ή οποιοδήποτε άλλο δικηγορικό σύλλογο στην Ιταλία, ούτε απέκτησε οποιοδήποτε σχετικό προσόν ή πτυχίο στην Ιταλία.)

Μέσω προδικαστικού ερωτήματος που απεστάλη στο ΔΕΕ από ιταλικό δικαστήριο, το ΔΕΕ έκρινε τα ακόλουθα αναφορικά με την έννοια της «εγκατάστασης»:

25. Συνεπώς, η έννοια της εγκαταστάσεως σύμφωνα με τη Συνθήκη είναι πολύ ευρεία, εμπεριέχουσα τη δυνατότητα του κοινοτικού υπηκόου να συμμετέχει, με σταθερό και συνεχή τρόπο, στην οικονομική ζωή άλλου κράτους μέλους εκτός του κράτους προελεύσεώς του και να αποκομίζει συναφώς οφέλη, διευκολύνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την οικονομική και κοινωνική αλληλοδιείσδυση στο εσωτερικό της Κοινότητας σε ό,τι αφορά τον τομέα των μη μισθωτών δραστηριοτήτων.

26. Αντιθέτως, στην περίπτωση όπου ο παρέχων μια υπηρεσία μετακινείται σε άλλο κράτος μέλος, οι διατάξεις του κεφαλαίου που αφορά τις υπηρεσίες και, ιδίως, το άρθρο 60, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης, προβλέπουν ότι ο παρέχων την υπηρεσία ασκεί εκεί τη δραστηριότητά του προσωρινώς.

27. Όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας, ο προσωρινός χαρακτήρας των εν λόγω δραστηριοτήτων πρέπει να εκτιμηθεί όχι μόνο σε σχέση με τη διάρκεια της παροχής,

⁷³ CASE C-55/94

αλλά και σε σχέση με τη συχνότητα, περιοδικότητα ή συνέχειά της. Ο προσωρινός χαρακτήρας της παροχής δεν αποκλείει τη δυνατότητα του παρέχοντος τις υπηρεσίες, κατά την έννοια της Συνθήκης, να διαθέτει στο κράτος μέλος υποδοχής ορισμένη υποδομή (συμπεριλαμβανομένης πλήρους εγκαταστάσεως γραφείου), στο μέτρο που η υποδομή αυτή είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση της εν λόγω παροχής.

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ & ΆΛΛΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

CASE C-55/94 GEBHARD

Στην ίδια υπόθεση, το ΔΕΕ διαμόρφωσε και τέσσερις προϋποθέσεις οι οποίες θα πρέπει να πληρούνται σε κάθε περίπτωση που υπάρχει δικαιολογημένος περιορισμός του δικαιώματος εγκατάστασης (όπως επίσης και της άσκησης κάθε άλλης εκ των τεσσάρων ελευθεριών):

37. Πάντως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι τα εθνικά μέτρα που ενδέχεται να παρακωλύσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που διασφαλίζονται με τη Συνθήκη πρέπει να πληρούν τέσσερις προϋποθέσεις:

1. να εφαρμόζονται κατά τρόπο μη δημιουργούντα διακρίσεις,
2. να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος,
3. να είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και
4. να μην είναι δεσμευτικά πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

«ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ» - ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

KNOORS⁷⁴

(Ολλανδός υδραυλικός – εκπαίδευση στο Βέλγιο – παρεμπόδιση άσκησης επαγγέλματος στη χώρα του, δηλ. στην Ολλανδία)

Αναγνωρίζοντας πως το Άρθρο 49 ΣΛΕΕ έχει ως αποστολή του την εξασφάλιση απρόσκοπτης άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης σε άλλα Κράτη Μέλη από το Κράτος Μέλος που προέρχεται ο ενδιαφερόμενος, το ΔΕΕ ξεκαθάρισε πως αυτό δεν σημαίνει ότι οι υποθέσεις καθαρά εσωτερικής φύσεως θα πρέπει να αποκλείονται από το ευεργετικό θεσμικό πλαίσιο που εγκαθιδρύει το Άρθρο 49 ΣΛΕΕ για

⁷⁴ CASE 115/78

όλους του Ευρωπαίους πολίτες. Συγκεκριμένα, ελλείπει επίσημης ελληνικής μετάφρασης της απόφασης του ΔΕΕ, παρατίθεται το σχετικό απόσπασμα της απόφασης στα αγγλικά.

24 ALTHOUGH IT IS TRUE THAT THE PROVISIONS OF THE TREATY RELATING TO ESTABLISHMENT AND THE PROVISION OF SERVICES CANNOT BE APPLIED TO SITUATIONS WHICH ARE PURELY INTERNAL TO A MEMBER STATE , THE POSITION NEVERTHELESS REMAINS THAT THE REFERENCE IN ARTICLE 52 TO ' ' NATIONALS OF A MEMBER STATE ' ' WHO WISH TO ESTABLISH THEMSELVES ' ' IN THE TERRITORY OF ANOTHER MEMBER STATE ' ' CANNOT BE INTERPRETED IN SUCH A WAY AS TO EXCLUDE FROM THE BENEFIT OF COMMUNITY LAW A GIVEN MEMBER STATE ' S OWN NATIONALS WHEN THE LATTER , OWING TO THE FACT THAT THEY HAVE LAWFULLY RESIDED ON THE TERRITORY OF ANOTHER MEMBER STATE AND HAVE THERE ACQUIRED A TRADE QUALIFICATION WHICH IS RECOGNIZED BY THE PROVISIONS OF COMMUNITY LAW , ARE , WITH REGARD TO THEIR STATE OF ORIGIN , IN A SITUATION WHICH MAY BE ASSIMILATED TO THAT OF ANY OTHER PERSONS ENJOYING THE RIGHTS AND LIBERTIES GUARANTEED BY THE TREATY.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ

Σε αντίθεση με την εφαρμογή του δικαιώματος εγκατάστασης για τα φυσικά πρόσωπα, για τα νομικά πρόσωπα, η νομολογία παρουσιάζει μία ασάφεια ως προς την ακριβή έκταση του δικαιώματος αυτού για τις εταιρείες που εγκαθίστανται σε ένα Κράτος Μέλος και επιθυμούν να μετεγκατασταθούν σε άλλο ή να παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε άλλο Κράτος Μέλος από αυτό που έχουν την κατασταστική ή πραγματική τους έδρα.

Αν και πάγια η νομολογία αναγνωρίζει ότι, με εξαίρεση εταιρείες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, όλες οι άλλες μορφές εταιρειών μπορούν να ενταχθούν στο πεδίο εφαρμογής της ΣΛΕΕ με σκοπό την εφαρμογή των διατάξεων για εγκατάσταση και υπηρεσίες⁷⁵, εντούτοις φαίνεται πως η νομολογία απαιτεί πλέον την ύπαρξη και ενός συνδετικού στοιχείου της εταιρείας με το Κράτος Μέλος στο οποίο δηλώνει πως είναι εγκατεστημένη.

Έτσι, αντίθετα με αυτό που προηγουμένως αναγνώριζε η νομολογία, δηλ. την ύπαρξη απεριόριστης δυνατότητας εγκατάστασης μίας εταιρείας σε όποιο Κράτος Μέλος επιθυμούσε, άσχετα εάν τις υπηρεσίες της τις παρείχε εξ ολοκλήρου σε άλλο Κράτος Μέλος και

⁷⁵ Case C-70/95 Sodemare

αυτό το έκανε καθαρά για φορολογικούς λόγους (βλ. *Centros Ltd*⁷⁶), προσφάτως, στην *Cartesio*⁷⁷, το ΔΕΕ έκρινε τα ακόλουθα:

110 Έτσι, ένα κράτος μέλος έχει την ευχέρεια να προσδιορίζει τόσο το συνδεδετικό στοιχείο που απαιτείται από μια εταιρία προκειμένου αυτή να μπορεί να θεωρηθεί ως συσταθείσα σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο και δυνάμενη, εκ του λόγου αυτού, να απολαύει του δικαιώματος εγκαταστάσεως όσο και το στοιχείο που απαιτείται για να διατηρηθεί στη συνέχεια η ιδιότητα αυτή. Η εν λόγω ευχέρεια περιλαμβάνει τη δυνατότητα του κράτους μέλους αυτού να μην επιτρέπει σε εταιρία που διέπεται από το εθνικό του δίκαιο να διατηρήσει την ιδιότητα αυτή, οσάκις σκοπεύει να αναδιοργανωθεί εντός άλλου κράτους μέλους διά της μεταφοράς της έδρας της στην επικράτεια αυτού, εξαλείφοντας έτσι το συνδεδετικό στοιχείο που προβλέπει το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους συστάσεως.

.....

124 Κατόπιν των ανωτέρω, στο τέταρτο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, στο παρόν στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, τα άρθρα 43 ΕΚ και 48 ΕΚ έχουν την έννοια ότι δεν απαγορεύουν κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους η οποία εμποδίζει την εταιρία που έχει συσταθεί δυνάμει του εθνικού δικαίου του κράτους μέλους αυτού να μεταφέρει την έδρα της εντός άλλου κράτους μέλους, διατηρώντας συγχρόνως την ιδιότητα της εταιρίας που διέπεται από το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους σύμφωνα με τη νομοθεσία του οποίου έχει συσταθεί.

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (ΑΡΘΡΑ 56 – 62 ΣΛΕΕ)

Η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών συμπληρώνει μαζί με την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών και κεφαλαίων τις γνωστές μας «τέσσερις ελευθερίες» της Ε.Ε. στον τομέα της εσωτερικής αγοράς.

Σε αντίθεση, όμως, με τις υπόλοιπες τρεις ελευθερίες, οι διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου της Ε.Ε. που διέπουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών δεν καθιερώνουν συγκεκριμένο «αντικείμενο», δηλ. συγκεκριμένη έννοια του όρου «υπηρεσία». Απλά, ενδεικτικά, το **Άρθρο 57 ΣΛΕΕ** προβλέπει πως οι υπηρεσίες περιλαμβάνουν, ιδίως, βιομηχανικές δραστηριότητες, εμπορικές δραστηριότητες, βιοτεχνικές δραστηριότητες και δραστηριότητες των ελευθέρων επαγγελμάτων.

Αυτός ο «άυλος χαρακτήρας» της συγκεκριμένης ελευθερίας σημαίνει, πρακτικά, ότι τα Άρθρα 56 – 62 ΣΛΕΕ, που διέπουν την παροχή υπηρεσιών, μπορούν να εφαρμοστούν μόνο εφόσον από το αντικείμενο

⁷⁶ Case C-212/97

⁷⁷ Case C-210/06

της υπόθεσης δεν προκύπτει οποιοδήποτε ζήτημα εφαρμογής μίας εκ των άλλων τριών ελευθεριών. Χαρακτηριστικά, το ίδιο το Άρθρο 57 ΣΛΕΕ αναφέρει πως «κατά την έννοια των Συνθηκών, ως υπηρεσίες νοούνται οι παροχές που κατά κανόνα προσφέρονται αντί αμοιβής, εφόσον δεν διέπονται από τις διατάξεις τις σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των κεφαλαίων και των προσώπων.»

Αυτό που συνάγεται περαιτέρω από τα ανωτέρω είναι πως για σκοπούς εξέτασης της εφαρμογής των διατάξεων της ΣΛΕΕ για την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών είναι κρίσιμο να ανατρέξουμε και πάλι στην υπόθεση **C-55/94 Gebhard**, η οποία εξηγεί, με απλά λόγια, πως εάν ο παρέχων την υπηρεσία την παρέχει επί προσωρινής βάσης τότε και μόνο μπορούμε να προχωρήσουμε και να εφαρμόσουμε τα **Άρθρα 56 – 62 ΣΛΕΕ**. Εάν, αντίθετα, η υπηρεσία παρέχεται με σταθερό και συνεχή τρόπο, τότε δεν έχουμε παροχή υπηρεσιών αλλά εξάσκηση του δικαιώματος εγκατάστασης (**Άρθρα 49 – 55 ΣΛΕΕ**). Φυσικά, το ΔΕΕ διευκρινίζει πως η προσωρινότητα που απαιτείται για εφαρμογή των διατάξεων αναφορικά με τις υπηρεσίες δεν αποκλείει την δυνατότητα του παρέχοντος τις υπηρεσίες, κατά την έννοια της Συνθήκης, να διαθέτει στο Κράτος Μέλος υποδοχής ορισμένη υποδομή (συμπεριλαμβανομένης πλήρους εγκαταστάσεως γραφείου), στο μέτρο που η υποδομή αυτή είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση της εν λόγω παροχής.

ΤΟ ΑΜΕΣΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 56 ΣΛΕΕ

VAN BINSBERGEN⁷⁸

(Ολλανδός δικηγόρος με έδρα την Ολλανδία παρείχε νομικές υπηρεσίες στην Ολλανδή πελάτιδά του, κα Van Binsbergen, ενώπιον Ολλανδικού δικαστηρίου – Στο μεσοδιάστημα ο δικηγόρος μετέφερε την έδρα του στο Βέλγιο, όπου και εγκαταστάθηκε – Στην επιστροφή του στην Ολλανδία για σκοπούς συνέχισης υπεράσπισης της πελάτιδας του, το Ολλανδικό δικαστήριο του απαγόρευσε να εμφανιστεί για το λόγο ότι η τότε Ολλανδική νομοθεσία προέβλεπε ότι κάτι τέτοιο μπορούσαν να το

⁷⁸CASE 33/74

κάνουν μόνο όσοι δικηγόροι ήταν εγκατεστημένοι στην Ολλανδία – Μεταξύ των προδικαστικών ερωτημάτων που απεστάλησαν στο ΔΕΕ ήταν και το ερώτημα κατά πόσο τα Άρθρα 59 και 60 ΕΟΚ – νυν Άρθρα 56 και 57 ΣΛΕΕ είχαν άμεσο αποτέλεσμα, με την έννοια ότι μπορούσαν να τύχουν επίκλησης από ιδιώτη ενώπιον εθνικού δικαστηρίου)

Απαντώντας καταφατικά στο εν λόγω ερώτημα το ΔΕΕ ανέφερε τα ακόλουθα:

17 Στο υποβληθέν ερώτημα συνεπώς πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 59, πρώτη παράγραφος και 60, τρίτη παράγραφος της Συνθήκης ΕΟΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι εθνική νομοθεσία που απαιτεί μόνιμη κατοικία στο έδαφός της δεν καθιστά αδύνατη την παροχή υπηρεσιών από πρόσωπα εγκατεστημένα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, εφόσον η παροχή υπηρεσιών δεν υπόκειται σε καμία ιδιαίτερη προϋπόθεση από την ισχύουσα εθνική νομοθεσία.

.....

27 Πρέπει λοιπόν να δοθεί η απάντηση, ότι τα άρθρα 59, πρώτη παράγραφος και 60, τρίτη παράγραφος έχουν άμεσο αποτέλεσμα και συνεπώς μπορεί να γίνει επίκλησή τους ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, εν πάση περιπτώσει καθόσον έχουν ως σκοπό την κατάργηση όλων των διακρίσεων σε βάρος του παρέχοντος υπηρεσίες, λόγω της ιθαγενείας του ή λόγω του ότι κατοικεί σε άλλο κράτος μέλος από εκείνο, στο οποίο πρέπει να παρασχεθεί η υπηρεσία.

ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 56 ΣΛΕΕ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΥΠΑΡΞΗΣ «ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗΣ»

Όπως και στις υπόλοιπες τρεις ελευθερίες, βασική προϋπόθεση εφαρμογής των σχετικών διατάξεων της ΣΛΕΕ είναι η ύπαρξη διασυνοριακής μετακίνησης. Δηλαδή, σε υποθέσεις που απουσιάζει παντελώς το στοιχείο της διασυνοριακής μετακίνησης μεταξύ των Κρατών Μελών και, άρα, είναι υποθέσεις αμιγώς εσωτερικού ενδιαφέροντος δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις περί «ελεύθερης κυκλοφορίας» αλλά το εθνικό δίκαιο.

Η ΒΑΣΙΚΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΥΠΑΡΞΗΣ «ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ» ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Οι διατάξεις περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών δεν εφαρμόζονται εάν η παρεχόμενη υπηρεσία προσφέρεται χωρίς το παραμικρό οικονομικό αντάλλαγμα. Συγκεκριμένα, το Άρθρο 57 ΣΛΕΕ αναφέρει πως «κατά την έννοια των Συνθηκών, ως υπηρεσίες νοούνται οι παροχές που κατά κανόνα προσφέρονται αντί αμοιβής, εφόσον δεν διέπονται από τις διατάξεις τις σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των κεφαλαίων και των προσώπων.»

Επομένως, σύμφωνα με αυτή τη διάταξη, εάν ο παρέχων την υπηρεσία δεν αποκομίζει οποιοδήποτε εμπορικό όφελος, δηλ. κέρδος, τότε δεν μπορεί να επικαλεστεί τις διατάξεις της ΣΛΕΕ περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και άρα, πρακτικά, εάν υφίσταται οποιοδήποτε περιορισμό/απαγόρευση στην παροχή των υπηρεσιών του τότε ο περιορισμός αυτός ή η απαγόρευση δεν μπορούν να κριθούν με βάση το Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Τέτοιες περιπτώσεις είναι π.χ. οι υπηρεσίες που παρέχονται άνευ αμοιβής όπως η διοργάνωση φιλανθρωπικών εκδηλώσεων κ.λ.π..

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΛΗΨΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, οι διατάξεις της ΣΛΕΕ περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών καλύπτουν όχι μόνο την «παροχή» αλλά και την «λήψη» υπηρεσίας. Τέτοια για παράδειγμα είναι η περίπτωση που κάποιος υπήκοος Κράτους Μέλους επιθυμεί να μεταβεί σε άλλο Κράτος Μέλος με σκοπό να λάβει εκεί, αντί στο δικό του Κράτος Μέλος, μία υπηρεσία όπως π.χ. ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Έτσι, εάν το ταμείο κοινωνικής ασφάλισης στο οποίο είναι ασφαλισμένος αρνείται να του καλύψει τα έξοδα περίθαλψης ή ακόμα μετάβασης σε άλλο Κράτος Μέλος και περιορίζει την ασφάλιση, χωρίς κανένα λόγο, στη λήψη ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στο Κράτος Μέλος όπου έγινε η ασφάλιση, τότε ενδεχομένως να υφίσταται παραβίαση του Άρθρου 56 ΣΛΕΕ.

Επί του θέματος αυτού υπάρχει πλούσια νομολογία, η οποία εξελίσσεται διαρκώς και αποτελεί αντικείμενο εξειδικευμένης μελέτης στα πλαίσια του μαθήματος Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Δίκαιο και Κοινωνική

Πολιτική (μεταπτυχιακού επιπέδου). Ενδεικτικά, μπορείτε να διαβάσετε την υπόθεση *Luisi and Carbone*.

LUISI⁷⁹ AND CARBONE⁸⁰

16 Κατά συνέπεια, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών περικλείει την ελευθερία των αποδεκτών των υπηρεσιών να μεταβαίνουν σε άλλο κράτος μέλος για να δέχονται υπηρεσία, χωρίς να παρεμποδίζονται από περιορισμούς, ακόμη και όσον αφορά πληρωμές, οι δε τουρίστες, οι υποβαλλόμενοι σε θεραπεία και εκείνοι που πραγματοποιούν ταξίδια για λόγους σπουδών ή επαγγελματικούς πρέπει να θεωρούνται ως αποδέκτες υπηρεσιών.

COWAN⁸¹

1 Με Διάταξη της 5ης Ιουνίου 1987, που περιήλθε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 16 Ιουνίου, η επιτροπή αποζημιώσεως θυμάτων εγκλήματος του Tribunal de grande instance του Παρισιού υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία της απαγορεύσεως των διακρίσεων που περιέχεται κυρίως στο άρθρο 7 της Συνθήκης, προκειμένου να κρίνει αν μία διάταξη του γαλλικού κώδικα ποινικής δικονομίας συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο.

2 Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του γαλλικού Tresor public και ενός βρετανού υπηκόου, του Ian William Cowan, σχετικά με αποκατάσταση της ζημίας που προέκυψε από βίαιη επίθεση της οποίας έπεσε θύμα στην έξοδο ενός σταθμού του μετρό κατά τη διάρκεια σύντομης παραμονής του στο Παρίσι.

3 Επειδή η ταυτότητα των δραστών της επιθέσεως δεν εξακριβώθηκε, ο Cowan ζήτησε από την επιτροπή αποζημιώσεως θυμάτων εγκλήματος του Tribunal de grande instance του Παρισιού αποζημίωση δυνάμει του άρθρου 706-3 του κώδικα ποινικής δικονομίας. Η διάταξη αυτή παρέχει τη δυνατότητα καταβολής αποζημιώσεως από το κράτος, ιδίως όταν το θύμα επιθέσεως, η οποία προκάλεσε σωματική βλάβη με ορισμένα σοβαρά επακόλουθα, δεν μπορεί να λάβει, από οποιαδήποτε άλλη αιτία, πραγματική και ικανοποιητική αποζημίωση.

4 Ο δικαστικός πληρεξούσιος του Tresor ισχυρίστηκε ενώπιον της επιτροπής αποζημιώσεως ότι ο Cowan δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις από τις οποίες το άρθρο 706-15 του κώδικα ποινικής δικονομίας εξαρτά το ευεργέτημα της αποζημιώσεως που αναφέρθηκε πιο πάνω. Κατά την τελευταία αυτή διάταξη δικαιούνται της εν λόγω αποζημιώσεως μόνον

"πρόσωπα που είναι γάλλοι υπήκοοι ή αλλοδαποί και προσκομίζουν δικαιολογητικά ως προς το ότι:

- είτε είναι υπήκοοι κρατών που έχει συνάψει με τη Γαλλία σύμβαση αμοιβαιότητας για την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων και πληρούν τις προϋποθέσεις που ορίζει η σύμβαση αυτή

- είτε είναι κάτοχοι του αποκαλούμενου δελτίου μονίμου κατοίκου".

⁷⁹ CASE 286/82

⁸⁰ CASE 26/83

⁸¹ CASE 186/87

5 Ο Cowan επικαλέστηκε την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων που αναφέρεται κυρίως στο άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ. Ισχυρίστηκε ότι οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις εισάγουν διακρίσεις και ότι τέτοιες προϋποθέσεις εμποδίζουν τους τουρίστες να μεταβούν ελεύθερα σε άλλο κράτος μέλος για να δεχθούν εκεί υπηρεσίες. Ο εκπρόσωπος του Tresor και η εισαγγελική αρχή απάντησαν ότι οι επίδικες διατάξεις εξομοιώνουν όλους τους αλλοδαπούς κατοίκους με τους ημεδαπούς και ότι η διαφοροποίηση της περιπτώσεώς τους από του τουρίστα είναι σύμφωνη προς το κοινοτικό δίκαιο, εφόσον αυτό το ίδιο εξαρτά τη διαμονή των υπηκόων ενός κράτους μέλους σε άλλο κράτος μέλος από διαφορετικές προϋποθέσεις ανάλογα με τη διάρκεια της διαμονής.

.....

20 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι στο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, που περιέχεται κυρίως στο άρθρο 7 της Συνθήκης, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε ένα κράτος μέλος, όσον αφορά τα πρόσωπα στα οποία το κοινοτικό δίκαιο διασφαλίζει την ελευθερία να μεταβαίνουν στο κράτος αυτό, ειδικότερα ως αποδέκτες υπηρεσιών, να εξαρτά τη χορήγηση κρατικής αποζημιώσεως, που έχει ως σκοπό την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε στο κράτος αυτό σε θύμα επιθέσεως η οποία είχε ως συνέπεια σωματική βλάβη, από την προϋπόθεση ότι ο ενδιαφερόμενος έχει δελτίο μονίμου κατοίκου ή είναι υπήκοος χώρας που έχει συνάψει σύμβαση αμοιβαιότητας με αυτό το κράτος μέλος.

ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ιδιαίτερης προσοχής σε σχέση με το πεδίο εφαρμογής των Άρθρων 56 – 62 ΣΛΕΕ τυγχάνουν από τη νομολογία οι περιπτώσεις υπηρεσιών που συνιστούν παράνομες δραστηριότητες σε ορισμένα Κράτη Μέλη και νόμιμες δραστηριότητες σε κάποια άλλα. Η παρακάτω υπόθεση είναι μια τέτοια περίπτωση, που αφορούσε την παροχή υπηρεσίας τυχερού παιχνιδιού «λόττο» από τη Γερμανία, όπου διεξαγόταν κανονικά, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στο οποίο η εθνική νομοθεσία ήταν ιδιαίτερα αυστηρή σε σχέση με τη διεξαγωγή τέτοιων παιχνιδιών.

Μελετώντας το ακόλουθο απόσπασμα από την απόφαση του ΔΕΕ, έχει ιδιαίτερη σημασία να προσεχθεί η συλλογιστική που ακολουθεί το ΔΕΕ και συγκεκριμένα η προσοχή που δίδει το ίδιο το Δικαστήριο στα εξής δύο ζητήματα: Πρώτο, η λαχειφόρος αγορά ως εμπορική δραστηριότητα και άρα ως «υπηρεσία» με την έννοια της ΣΛΕΕ και, δεύτερο, οι επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος που δικαιολογούν την επιβολή περιορισμών ακόμα και απαγορεύσεων στην άσκηση της εν λόγω υπηρεσίας.

26 Κατά το άρθρο 60, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης:

"(...) ως υπηρεσίες νοούνται οι παροχές που κατά κανόνα προσφέρονται αντί αμοιβής, εφόσον δεν διέπονται από τις διατάξεις τις σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των κεφαλαίων και των προσώπων."

27 Οι εν λόγω παροχές είναι αυτές στις οποίες προβαίνει ο διοργανωτής της λαχειοφόρου αγοράς, παρέχοντας στους αγοραστές των λαχνών δυνατότητα συμμετοχής σ' ένα παίγνιο με την ελπίδα κέρδους, προβαίνοντας προς τούτο στη συγκέντρωση των ποσών που παίζονται, στην οργάνωση των κληρώσεων που εξαρτώνται τελείως από την τύχη, στον καθορισμό και στην καταβολή των πάσης φύσεως κερδών που αντιστοιχούν στους κληρουμένους λαχνούς.

28 Οι παροχές αυτές πραγματοποιούνται συνήθως αντί αμοιβής που συνίσταται στην τιμή του λαχνού.

29 Οι εν λόγω παροχές έχουν τον χαρακτήρα υπηρεσιών που παρέχονται πέραν των συνόρων, όταν, όπως στην περίπτωση της κύριας δίκης, προσφέρονται στο έδαφος διαφορετικού κράτους μέλους από αυτό στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο διοργανωτής της λαχειοφόρου αγοράς.

30 Τέλος, οι λαχειοφόροι αγορές δεν διέπονται ούτε από τους κανόνες της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, όπως προεκτέθηκε στη σκέψη 24 της παρούσας αποφάσεως, ούτε από τους κανόνες περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, οι οποίοι αφορούν μόνο τη διακίνηση των προσώπων, ούτε από τους κανόνες περί ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων, οι οποίοι αφορούν μόνο την κίνηση κεφαλαίων αλλά όχι και το σύνολο των χρηματικών μεταφορών που είναι αναγκαίες για τις οικονομικές δραστηριότητες (βλ. απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 1978, 7/78, Thomson κ.λπ., ECR. 1978, σ. 2247).

31 Είναι αληθές ότι, όπως τονίζουν ορισμένα κράτη μέλη, οι λαχειοφόροι αγορές αποτελούν το αντικείμενο ιδιαίτερα αυστηρής ρυθμίσεως και αυστηρού ελέγχου εκ μέρους των δημοσίων αρχών στα διάφορα κράτη μέλη της Κοινότητας. Εντούτοις, αυτό δεν σημαίνει ότι οι λαχειοφόροι αγορές απαγορεύονται πλήρως σε ορισμένα κράτη. Αντιθέτως είναι ευρέως διαδεδομένες. Ειδικότερα, καίτοι οι λαχειοφόροι αγορές απαγορεύονται κατ' αρχήν στο Ηνωμένο Βασίλειο, επιτρέπονται σ' αυτό το κράτος μέλος οι μικρής σημασίας λαχειοφόροι αγορές, που διοργανώνονται για αφίλοκερδείς σκοπούς, καθώς και η εθνική λαχειοφόρος αγορά, μετά τον νόμο του 1993 που θεσπίστηκε προς τούτο.

32 Υπό τις περιστάσεις αυτές, οι λαχειοφόροι αγορές δεν μπορούν να θεωρηθούν ως δραστηριότητες οι οποίες λόγω των επιβλαβών τους αποτελεσμάτων απαγορεύονται σε όλα τα κράτη μέλη και των οποίων η κατάσταση, από απόψεως κοινοτικού δικαίου, μπορεί να παρομοιαστεί προς την κατάσταση των δραστηριοτήτων που αφορούν μη επιτρεπόμενα από τον νόμο προϊόντα (βλ., ως προς τα ναρκωτικά, την απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 1984, 294/82, Einberger, Συλλογή 1984, σ. 1177), ακόμη και όταν, όπως παρατηρούν η Βελγική και η Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση, οι συμβάσεις περί παιγνίων μπορούν να θεωρούνται άκυρες κατά το δίκαιο ορισμένων κρατών μελών. Καίτοι ενδεχομένως, θα μπορούσε, τουλάχιστον, να τεθεί ζήτημα από ηθικής απόψεως ως προς τις λαχειοφόρους αγορές, δεν απόκειται στο Δικαστήριο να υποκαταστήσει τους νομοθέτες των κρατών μελών στα οποία η δραστηριότητα αυτή ασκείται νομίμως (βλ.

⁸² CASE C-275/92

την απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1991, C-159/90, Society for the Protection of Unborn Children Ireland, Συλλογή 1991, σ. I-4685, σκέψη 20).

33 Ορισμένες κυβερνήσεις υπογραμμίζουν τον τυχερό χαρακτήρα των κερδών από λαχειοφόρους αγορές. Εντούτοις, οι συνθήκες δραστηριότητες μιας λαχειοφόρου αγοράς αναλύονται στην καταβολή ενός ποσού από τον στοιχηματίζοντα, ο οποίος ελπίζει να λάβει ως αντισπαροχή ένα χρηματικό ποσό ή άλλου είδους κέρδος που αντιστοιχεί σε κερδίζοντες λαχνούς. Το τυχερό που μπορεί να χαρακτηρίζει αυτή την αντισπαροχή δεν αναιρεί την οικονομική φύση της συναλλαγής.

34 Είναι επίσης αληθές ότι η λαχειοφόρος αγορά μπορεί, όπως ο ερασιτεχνικός αθλητισμός, να έχει ψυχαγωγικό χαρακτήρα για τους παίκτες που μετέχουν σ' αυτήν. Πάντως, αυτή η απόχρωση παιγνίου δεν αφαιρεί από τη λαχειοφόρο αγορά το χαρακτηριστικό της ως παροχής υπηρεσιών. Όχι μόνο συνεπάγεται για τους παίκτες, αν όχι πάντοτε κέρδος, τουλάχιστον ελπίδα κέρδους, αλλ' αποφέρει και όφελος στον διοργανωτή. Πράγματι, οι λαχειοφόροι αγορές διοργανώνονται από ιδιώτες ή από πρόσωπα δημοσίου δικαίου για την επίτευξη σκοπών που είναι κερδοσκοπικοί, επειδή, κατά γενικό κανόνα, δεν αναδιανέμεται υπό τη μορφή χρημάτων ή άλλου είδους κέρδους το σύνολο των ποσών που παίζουν οι στοιχηματίζοντες.

35 Καίτοι σε πολλά κράτη μέλη ο νόμος προβλέπει ότι τα κέρδη που πραγματοποιούνται από λαχειοφόρο αγορά μπορούν να χρησιμοποιούνται μόνο για ορισμένους σκοπούς, ιδίως γενικού συμφέροντος, ή ότι πρέπει να διατίθενται στον κρατικό προϋπολογισμό, οι κανόνες αυτοί περί διαθέσεως των κερδών δεν μεταβάλλουν τη φύση της οικείας δραστηριότητας και δεν της αφαιρούν τον οικονομικό της χαρακτήρα.

36 Τέλος, αποκλείοντας από το πεδίο εφαρμογής τις δραστηριότητες των λαχειοφόρων αγορών που δεν ασκούνται από ιδιώτες για κερδοσκοπικούς σκοπούς, η προαναφερθείσα οδηγία 75/368 δεν σημαίνει ότι δεν δέχεται τον χαρακτήρα των δραστηριοτήτων αυτών ως "υπηρεσιών". Η οδηγία αυτή έχει ως μόνο σκοπό τη διευκόλυνση, προσωρινώς, της ασκήσεως, από υπηκόους άλλων κρατών μελών, των μη εμμέσων δραστηριοτήτων που καθορίζει. Επομένως, δεν έχει ούτε ως σκοπό ούτε ως αποτέλεσμα, πράγμα που εν πάση περιπτώσει δεν θα μπορούσε να πράξει, τον αποκλεισμό των λαχειοφόρων αγορών από το πεδίο εφαρμογής των άρθρων 59 και 60 της Συνθήκης.

37 Επομένως, στο πρώτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η εισαγωγή διαφημιστικών εντύπων και λαχνών λαχειοφόρου αγοράς εντός κράτους μέλους, προκειμένου να μετέχουν οι κάτοικοι αυτού του κράτους μέλους σε λαχειοφόρο αγορά που διοργανώνεται σε άλλο κράτος μέλος, συνδέεται με δραστηριότητες "υπηρεσιών" κατά την έννοια του άρθρου 60 της Συνθήκης και, κατά συνέπεια, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 59 της Συνθήκης.

.....

56 Οι καθών της κύριας δίκης, εξάλλου, υποστηρίζουν ότι οι λόγοι που προβάλλονται προς δικαιολόγηση της επίμαχης απαγορεύσεως δεν μπορούν να συνιστούν επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, επειδή μια νομοθεσία του είδους της βρετανικής νομοθεσίας δεν περιέχει παρόμοια απαγόρευση των παιγνίων επί χρήμασι που είναι της ίδιας φύσεως με τις μεγάλες λαχειοφόρους αγορές.

57 Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο, η βρετανική νομοθεσία, όπως ίσχυε πριν από τον νόμο του 1993 περί ιδρύσεως της εθνικής λαχειοφόρου αγοράς, επιδίωκε τους ακόλουθους σκοπούς: την πρόληψη των εγκλημάτων και τη διασφάλιση ότι στους μετέχοντες στα επί χρήμασι παίγνια θα επιδεικνυόταν έντιμη συμπεριφορά την αποθάρρυνση της ζητήσεως στον τομέα των παιγνίων επί χρήμασι στα οποία οι υπερβολές έχουν επιβλαβείς κοινωνικές συνέπειες τη μέριμνα ότι οι λαχειοφόροι αγορές

δεν θα διοργανώνονταν χάριν προσωπικού και εμπορικού οφέλους αλλά μόνο για σκοπούς φιλανθρωπικούς, αθλητικούς ή πολιτιστικούς.

58 Οι λόγοι αυτοί, που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο σύνολό τους, συνδέονται με την προστασία των αποδεκτών της υπηρεσίας και, γενικότερα, των καταναλωτών, καθώς και με την προστασία της κοινωνικής τάξεως. Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι οι σκοποί αυτοί περιλαμβάνονται στους σκοπούς που μπορούν να δικαιολογούν επεμβάσεις στην ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών (βλ. τις αποφάσεις της 18ης Ιανουαρίου 1979, 110/78 και 111/78, Van Wesemael, ECR. 1979, σ. 35, σκέψη 28, της 4ης Δεκεμβρίου 1986, 220/83, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1986, σ. 3663, σκέψη 20, της 24ης Οκτωβρίου 1978, 15/78, Societe generale alsacienne de banque, ECR. 1978, σ. 1971, σκέψη 5).

59 Ενόψει της εξαιρετικά ιδιάζουσας φύσεως των λαχειοφόρων αγορών, την οποία υπογράμμισαν πολλά κράτη μέλη, οι λόγοι αυτοί μπορούν να δικαιολογούν, από την άποψη του άρθρου 59 της Συνθήκης, περιορισμούς φθάνοντες μέχρι την απαγόρευση των λαχειοφόρων αγορών στο έδαφος κράτους μέλους.

60 Πράγματι, δεν είναι δυνατόν να αγνοηθούν, καταρχάς, θεωρήσεις ηθικού, θρησκευτικού ή πολιτιστικού χαρακτήρα σχετικές με τις λαχειοφόρους αγορές καθώς και με τα άλλα παίγνια επί χρήμασι σε όλα τα κράτη μέλη. Η τάση, βάσει των θεωρήσεων αυτών, συνίσταται στον περιορισμό, μάλιστα δε στην απαγόρευση, της ασκήσεως των δραστηριοτήτων των παιγνίων επί χρήμασι και στην αποτροπή του ενδεχομένου να αποτελέσουν πηγή ατομικού οφέλους. Στη συνέχεια, πρέπει να τονισθεί ότι, ενόψει της σημασίας των ποσών που μπορούν να συγκεντρώνουν και των κερδών που μπορούν να προσφέρουν στους παίκτες, ιδίως όταν διοργανώνονται σε μεγάλη κλίμακα, οι λαχειοφόροι αγορές ενέχουν υψηλό κίνδυνο εγκλημάτων και απατών. Επιπλέον, συνιστούν ενθάρρυνση της σπατάλης που μπορεί να έχει επιβλαβείς συνέπειες επί ατομικού και κοινωνικού επιπέδου. Τέλος, και χωρίς ο λόγος αυτός να μπορεί καθαυτός να θεωρηθεί αντικειμενική δικαιολογία, δεν στερείται σημασίας η υπογράμμιση του γεγονότος ότι οι λαχειοφόροι αγορές μπορούν να μετέχουν σημαντικά στη χρηματοδότηση αφίλοκερδών δραστηριοτήτων ή γενικού συμφέροντος, όπως έργων κοινής ωφελείας, φιλανθρωπικών, αθλητικών ή πολιτιστικών.

61 Οι ιδιομορφίες αυτές δικαιολογούν το να διαθέτουν οι εθνικές αρχές επαρκή εξουσία εκτιμήσεως για να καθορίζουν τους όρους που είναι απαραίτητοι για την προστασία των παικτών και, γενικότερα, ενόψει των κοινωνικών και πολιτιστικών ιδιομορφιών κάθε κράτους μέλους, την προστασία της κοινωνικής τάξεως, τόσον όσον αφορά τον τρόπο οργανώσεως των λαχειοφόρων αγορών και το μέγεθος των ποσών που παίζονται όσον και τη διάθεση των εξ αυτών κερδών. Υπό τις συνθήκες αυτές, σ' αυτά εναπόκειται να κρίνουν όχι μόνο αν είναι αναγκαίος ο περιορισμός των δραστηριοτήτων των λαχειοφόρων αγορών, αλλά και η απαγόρευσή τους υπό την επιφύλαξη ότι οι περιορισμοί αυτοί δεν συνεπάγονται δυσμενείς διακρίσεις.

62 Όταν κράτος μέλος απαγορεύει στο έδαφός του τη διοργάνωση των μεγάλων λαχειοφόρων αγορών και, ειδικότερα, τη διαφήμιση και τη διάθεση λαχνών αυτού του είδους λαχειοφόρων αγορών, η απαγόρευση εισαγωγής υλικού για να καταστεί δυνατό στους υπηκόους αυτού του κράτους μέλους να μετάσχουν σε τέτοιου είδους λαχειοφόρους αγορές, που διοργανώνονται εντός άλλου κράτους μέλους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο που εμποδίζει αδικαιολογητά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Πράγματι, μια τέτοια απαγόρευση εισαγωγών αποτελεί αναγκαίο στοιχείο της προστασίας την οποία αυτό το κράτος μέλος επιδιώκει να διασφαλίσει στο έδαφός του όσον αφορά τις λαχειοφόρους αγορές.

63 Κατά συνέπεια, στο έκτο προδικαστικό ερώτημα, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών δεν αντιτίθενται σε νομοθεσία του είδους της βρετανικής νομοθεσίας περί των λαχειοφόρων αγορών,

λαμβανομένης υπόψη της μέριμνας ασκήσεως κοινωνικής πολιτικής και προλήψεως της απάτης που τη δικαιολογούν.

Ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων στην ΕΕ

Η ελεύθερη διακίνηση των κεφαλαίων είναι ένα βασικό στοιχείο για την καλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Πράγματι η απελευθέρωση των πληρωμών μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ένα απαραίτητο συμπλήρωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, των προσώπων και των υπηρεσιών. Οι δανειζόμενοι – ιδιώτες και επιχειρήσεις ιδίως οι ΜΜΕ - πρέπει να μπορούν να προμηθεύονται κεφάλαια όπου βρίσκουν όρους που καλύπτουν καλύτερα τις ανάγκες τους, ενώ οι διαθέτοντες κεφάλαια και οι επενδυτές πρέπει να μπορούν να τα τοποθετούν εκεί που επιτυγχάνουν τους πιο συμφέροντες όρους. Γι' αυτό τα κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς οφείλουν να επιτρέπουν να γίνονται οι πληρωμές στο νόμισμα του κράτους μέλους όπου είναι εγκαταστημένος ο ένας εκ των δύο αντισυμβαλλομένων. Είναι προφανές ότι όλες αυτές οι συνθήκες έπρεπε να προϋπάρχουν για να καταστεί δυνατή η μετάβαση στο στάδιο της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, η οποία συνεπάγεται την κυκλοφορία ενιαίου νομίσματος.

Γι' αυτό, μια οδηγία του 1988 επιβάλλει την πλήρη απελευθέρωση των κινήσεων κεφαλαίων.⁸³ Σύμφωνα με αυτήν, όλοι οι περιορισμοί στις διακινήσεις κεφαλαίων μεταξύ φυσικών ή νομικών προσώπων κατοικούντων στα κράτη μέλη καταργήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του '90. Ειδικότερα, ελευθερώθηκαν οι πράξεις με νομισματικό χαρακτήρα (τα δάνεια και οι χρηματοδοτικές πιστώσεις, οι πράξεις σε τρέχοντες λογαριασμούς και σε λογαριασμούς καταθέσεων και οι πράξεις σε τίτλους και άλλα χρηματοοικονομικά μέσα τα οποία κανονικά γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης στη νομισματική αγορά).

Όμως, οι διατάξεις των νεώτερων Συνθηκών πηγαίνουν ακόμη πιο μακριά από την οδηγία του 1988 ως προς την ελευθέρωση των κινήσεων κεφαλαίων. Η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των

⁸³ Οδηγία 88/361

κεφαλαίων είναι πλέον γραμμένη καθαρά μέσα στη Συνθήκη για τη λειτουργία της ΕΕ. Πράγματι το άρθρο 63 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 56 ΣΕΚ) ορίζει ότι απαγορεύονται όλοι οι περιορισμοί στις κινήσεις κεφαλαίων μεταξύ των κρατών μελών και στις πληρωμές μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών. Επεκτείνει επομένως την υποχρέωση απελευθέρωσης των κινήσεων κεφαλαίων προς και από τρίτες χώρες. Το άρθρο 66 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 59 ΣΕΚ) επιτρέπει, όμως, για περιορισμένο χρονικό διάστημα, μέτρα διασφάλισης εάν, λόγω εξαιρετικών περιστάσεων, οι κινήσεις κεφαλαίων προς ή από τρίτες χώρες προκαλούν ή απειλούν να προκαλέσουν σοβαρές δυσχέρειες στη λειτουργία της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Επιπλέον το άρθρο 65 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 58 ΣΕΚ) επιτρέπει στα κράτη μέλη να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για την αποφυγή παραβάσεων των εθνικών νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων, ιδίως στον τομέα της φορολογίας ή της προληπτικής εποπτείας των πιστωτικών ιδρυμάτων.

Βάσει αυτών των διατάξεων και των οδηγιών για την απελευθέρωση των διακινήσεων κεφαλαίων και των υπηρεσιών των τραπεζών, των ασφαλειών και των χρηματιστηρίων,⁸⁴ έχει πλέον απελευθερωθεί πλήρως η χρηματαγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις και οι ιδιώτες έχουν πρόσβαση σε όλη την κλίμακα των διαθέσιμων στα κράτη μέλη επιλογών σε τραπεζικές υπηρεσίες, ενυπόθηκα δάνεια, τίτλους και ασφάλειες. Μπορούν να επιλέγουν ελεύθερα την προσφερόμενη υπηρεσία, η οποία ανταποκρίνεται καλύτερα στις ειδικές ανάγκες και απαιτήσεις τόσο του ιδιωτικού τους βίου όσο και των επαγγελματικών δραστηριοτήτων τους μέσα στην ενιαία αγορά.

Η οδηγία 2007/64 εναρμονίζει το νομικό πλαίσιο των υπηρεσιών πληρωμών στην ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των όρων των πληροφοριών, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών. Καταργώντας τα υπάρχοντα νομικά εμπόδια, επιτρέπει στον τομέα των πληρωμών να αναπτύξει τις υποδομές, τις διαδικασίες, τους κοινούς κανόνες και τα πρότυπα που απαιτούνται για ένα πανευρωπαϊκό

⁸⁴ βλ. τα τμήματα 6.6.1, 6.6.2, 6.6.3

σύστημα πληρωμών όπου οι οικονομίες κλίμακας και ο ανταγωνισμός πρέπει να συντελέσουν στη μείωση του κόστους των πληρωμών και να αυξήσουν την ασφάλεια και την αποδοτικότητα, σε σχέση με τα διάφορα εθνικά συστήματα. Η οδηγία προβλέπει ένα σύστημα καταχώρισης σε δημόσιο μητρώο των ιδρυμάτων πληρωμών βασιζόμενο σε άδεια λειτουργίας χορηγούμενη από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους προέλευσης. Αυτή η καταχώριση επιτρέπει στους φορείς παροχής υπηρεσιών πληρωμών να αναπτύξουν δραστηριότητες σε άλλα κράτη μέλη, είτε υπό καθεστώς ελεύθερης παροχής υπηρεσιών είτε υπό καθεστώς ελεύθερης εγκατάστασης. Η οδηγία εφαρμόζεται, υπό ορισμένους όρους, σε έξι κατηγορίες παρόχων υπηρεσιών πληρωμών: πιστωτικά ιδρύματα, ιδρύματα έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος, γραφεία ταχυδρομικών επιταγών, ιδρύματα πληρωμών κατά την έννοια της οδηγίας, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες και τα κράτη μέλη ή τις περιφερειακές ή τοπικές αρχές τους.

Δεν πρέπει, όμως, να επιτραπεί η χρησιμοποίηση του μεγάλου ευρωπαϊκού χρηματοοικονομικού χώρου για τη λεύκανση κεφαλαίων προερχομένων από παράνομες δραστηριότητες. Αυτό επιδιώκει να αποτρέψει μια οδηγία για την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας [Οδηγία 2005/60, τροποποιηθείσα τελευταία από οδηγία 2010/78]. Τροποποιηθείσα μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 [βλ. το τμήμα 8.1.3], η οδηγία καθορίζει ένα νέο διεθνές πρότυπο στον τομέα της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικής δραστηριότητας, του οργανωμένου εγκλήματος και, της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Υποχρεώνει τα κράτη μέλη να καταπολεμήσουν τη νομιμοποίηση εσόδων από όλα τα σοβαρά εγκλήματα, όπως αυτά ορίζονται στην απόφαση-πλαίσιο 2001/500 για το ξέπλυμα χρήματος, τον προσδιορισμό, τον εντοπισμό, τη δέσμευση, την κατάσχεση και τη δήμευση των οργάνων και των προϊόντων του εγκλήματος [βλ. το τμήμα 8.1.4]. Έτσι, οι απαιτήσεις που επιβάλλονται όσον αφορά την εξακρίβωση ταυτότητας των πελατών, τη διατήρηση εγγράφων και τις δηλώσεις των υπόπτων συναλλαγών εφαρμόζονται

πλέον και στους εξωτερικούς ελεγκτές, στους κτηματομεσίτες, στους συμβολαιογράφους, στους δικηγόρους, στους φορολογικούς συμβούλους, στους έμπορους αντικειμένων μεγάλης αξίας όπως πολύτιμων λίθων και πολύτιμων μετάλλων ή έργων τέχνης, στους εκτελούντες δημοπρασίες, καθώς και στα καζίνο. Τα κράτη μέλη πρέπει να πάρουν μια σειρά μέτρων για τον προσδιορισμό των πελατών και των εχόντων οικονομικά δικαιώματα, τη διατήρηση των δικαιολογητικών και των καταχωρίσεων των συναλλαγών, την κοινοποίηση στις αρμόδιες αρχές των ενεργειών που είναι ύποπτες για λεύκανση και τον καθορισμό των επιβαλλομένων ποινών [βλ. το τμήμα 8.1.2]. Ένας κανονισμός θεσπίζει κανόνες σχετικά με τις πληροφορίες για τον πληρωτή που πρέπει να συνοδεύουν τις μεταφορές χρηματικών ποσών, για λόγους πρόληψης, διερεύνησης και εντοπισμού της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας [Κανονισμός 1781/2006].

Με ανακοίνωση του 1997, η Επιτροπή αποφάνθηκε ότι οι ειδικές εξουσίες τις οποίες θα αποφάσιζαν ενδεχομένως να διατηρήσουν τα κράτη μέλη στη διαχείριση ιδιωτικοποιημένων επιχειρήσεων, όπως η εκ των προτέρων έγκριση ή τα δικαιώματα αντιτάξεως, θα ήταν δυνατόν να αποτελέσουν εμπόδιο για τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται από τη Συνθήκη, και ιδίως για την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων, αλλά δέχτηκε ότι εξουσίες αυτού του είδους θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν κατ' εξαίρεση και υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Με τρεις αποφάσεις του σε προσφυγές της Επιτροπής κατά κρατών μελών λόγω παράβασης, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τις θέσεις της Επιτροπής.⁸⁵

Κατά το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, η ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων είναι θεμελιώδης αρχή της Συνθήκης και δεν μπορεί να περιορίζεται από εθνική ρύθμιση παρά μόνον εάν αυτή δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, είναι πρόσφορη για την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκει και πληροί το κριτήριο της αναλογικότητας.⁸⁶ Επομένως, η ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων

⁸⁵ υποθέσεις C-367/98, C-483/99 και C-503/99

⁸⁶ υπόθεση C-174/04

και, ιδίως, των δανείων δεν πρέπει να εμποδίζεται με εθνικές διατάξεις που «είναι σε θέση να αποτρέψουν τους ενδιαφερόμενους να απευθυνθούν σε τράπεζες εγκαταστημένες σε κάποιο άλλο κράτος μέλος»⁸⁷. Όμως, η εξαγωγή χαρτονομισμάτων μπορεί να υπόκειται σε προηγούμενη δήλωση, όταν πρόκειται για μεγάλα ποσά, για να έχουν οι εθνικές αρχές τη δυνατότητα να προβαίνουν σε ουσιαστικό έλεγχο ώστε να αποτρέπουν παραβάσεις της νομοθεσίας των.⁸⁸

Εξαιρέσεις και δικαιολογημένοι περιορισμοί

Εντούτοις, οι εξαιρέσεις περιορίζονται κατά βάση στις κινήσεις κεφαλαίων από ή προς τρίτες χώρες (άρθρο 64 ΣΛΕΕ). Παράλληλα με τη δυνατότητα διατήρησης των εθνικών ή κοινοτικών μέτρων που ίσχυαν στις 31 Δεκεμβρίου 1993 (31 Δεκεμβρίου 1999 για τη Βουλγαρία, την Εσθονία και την Ουγγαρία) για τις άμεσες επενδύσεις και ορισμένες άλλες συναλλαγές, το Συμβούλιο μπορεί επίσης, ύστερα από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, να εγκρίνει ομοφώνως μέτρα, κάτι που αποτελεί οπισθοδρόμηση όσον αφορά την ελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων με τρίτες χώρες. Το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μπορούν να εγκρίνουν νομοθετικά μέτρα όσον αφορά τις κινήσεις κεφαλαίων με τρίτες χώρες όταν υπάρχει εγκατάσταση μετά από άμεση επένδυση, παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών ή εισδοχή τίτλων σε κεφαλαιαγορές — (ένα σχετικό παράδειγμα είναι η πρόταση κανονισμού για τη θέσπιση μεταβατικών ρυθμίσεων στο πλαίσιο διμερών επενδυτικών συμφωνιών μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών (COM(2010)344· νομοθετικό ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 10ης Μαΐου 2011 (TA(2011)0206))). Το άρθρο 66 της ΣΛΕΕ προβλέπει έκτακτα μέτρα έναντι τρίτων χωρών, των οποίων όμως η διάρκεια δεν μπορεί να υπερβαίνει τους έξι μήνες.

Οι μόνοι δικαιολογημένοι περιορισμοί στις κινήσεις κεφαλαίων γενικότερα, συμπεριλαμβανομένων των κινήσεων εντός της Ένωσης, τους οποίους μπορούν να αποφασίσουν να εφαρμόσουν τα κράτη μέλη, προβλέπονται στο άρθρο 65 της ΣΛΕΕ και περιλαμβάνουν: (i) μέτρα για την αποφυγή παραβάσεων των εθνικών νομοθετικών διατάξεων

⁸⁷ υπόθεση C-484/93

⁸⁸ Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-358/93 και C-416/93

(ειδικότερα στον τομέα της φορολογίας και της προληπτικής εποπτείας των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών)· (ii) διαδικασίες δήλωσης των κινήσεων κεφαλαίων για λόγους διοικητικής ή στατιστικής ενημέρωσης· και (iii) μέτρα υπαγορευμένα από λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας. Οι διατάξεις αυτές συμπληρώνονται από το άρθρο 75 της ΣΛΕΕ, όπου προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής οικονομικών κυρώσεων σε βάρος ιδιωτών, ομάδων ή μη κρατικών οντοτήτων με σκοπό την πρόληψη και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Σύμφωνα με το άρθρο 215 της ΣΛΕΕ, οικονομικές κυρώσεις μπορούν να επιβληθούν σε βάρος τρίτων χωρών ή ιδιωτών, ομάδων ή μη κρατικών οντοτήτων, βάσει αποφάσεων που εκδόθηκαν στο πλαίσιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας.

Αντιμετώπιση παραβάσεων και αποφάσεις του Δικαστηρίου

Στις περιπτώσεις όπου τα κράτη μέλη περιορίζουν αδικαιολόγητα την ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων, εφαρμόζεται η συνήθης διαδικασία για παράβαση, όπως προβλέπεται στα άρθρα 258-260 της ΣΛΕΕ.

Οι σοβαρές υποθέσεις παράβασης αφορούσαν, μεταξύ άλλων, ειδικά δικαιώματα δημόσιων αρχών σε ιδιωτικές εταιρείες/ιδιωτικούς τομείς.⁸⁹ Το 2010, σε προσφυγή κατά της Πορτογαλίας⁹⁰, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε παλαιότερη νομολογία που αφορούσε τα ειδικά δικαιώματα και επισήμανε ότι η ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων περιλαμβάνει τόσο τις «άμεσες» επενδύσεις όσο και τις «επενδύσεις χαρτοφυλακίου». Μια περίπτωση που αφορούσε τρίτη χώρα ήταν η υπόθεση *Fidium Finanz*⁹¹.

Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

Το ΕΚ έχει υποστηρίξει ένθερμα τις προσπάθειες της Επιτροπής να ενθαρρύνει την ελευθέρωση των κινήσεων κεφαλαίων. Ωστόσο, ήταν ανέκαθεν της άποψης ότι αυτή η ελευθέρωση θα πρέπει να προχωρήσει περισσότερο εντός της ΕΕ παρά μεταξύ της ΕΕ και του υπόλοιπου κόσμου, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι ευρωπαϊκές

⁸⁹ π.χ. Επιτροπή κατά Γερμανίας, υπόθεση C-112/05 Volkswagen

⁹⁰ υπόθεση C-171/08

⁹¹ C-452/04

αποταμιεύσεις τροφοδοτούν κατά προτεραιότητα τις ευρωπαϊκές επενδύσεις. Έχει επίσης επισημάνει ότι η ελευθέρωση των κεφαλαίων θα πρέπει να υποστηρίζεται από την πλήρη ελευθέρωση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και την εναρμόνιση της φορολογικής νομοθεσίας, ώστε να δημιουργηθεί μια ενοποιημένη ευρωπαϊκή χρηματοπιστωτική αγορά. Χάρη στις πολιτικές πιέσεις του ΕΚ, η Επιτροπή μπόρεσε να δρομολογήσει νομοθεσία για την εναρμόνιση των εγχώριων και των διασυνοριακών πληρωμών.⁹²

Σε έναν συναφή τομέα, το ΕΚ υποστήριξε τον στόχο μιας αποδοτικής, ολοκληρωμένης και ασφαλούς αγοράς υπηρεσιών εκκαθάρισης και διακανονισμού τίτλων στην ΕΕ, με το μη νομοθετικό ψήφισμά του « Εκκαθάριση και διακανονισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση » της 7ης Ιουλίου 2005 (2004/2185(INI)) και διοργάνωσε σεμινάριο σχετικά με ζητήματα που αφορούν τις κινητές αξίες (βλέπε έγγραφο PE 464.428 για το σεμινάριο και το σχετικό σημείωμα PE 464.416). Το ΕΚ αναμένει προς το παρόν περαιτέρω νομοθετικές προτάσεις στον τομέα των υπηρεσιών εκκαθάρισης και διακανονισμού, οι οποίες θα εξεταστούν στο πλαίσιο της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας.

⁹² Ψήφισμα της 17ης Ιουνίου 1988

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Καλαβρός & Γεωργόπουλος - Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Τόμος Ι (2010)
- Κανελλόπουλος Παναγιώτης - Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (5η έκδοση)
- Σαχπεκίδου Ευγενία - Ευρωπαϊκό Δίκαιο (2011) Παπαγιάννης Δονάτος - Ευρωπαϊκό Δίκαιο (4η έκδοση) – 2011
- Τζέμος Βασίλης - Οι Πολιτικοί Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2009)
- Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κωνσταντίνος ΓΕ. Αθανασόπουλος, έκδοση Αθήνα 2008
- Χριστιανός Βασίλειος - Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010)
- Χριστιανός και Περάκης, Νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας

Αγγλική

- Barnard, Catherine (2010). The Substantive Law of the EU: The Four Freedoms (3rd ed.). Oxford, New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-929839-6.
- Chalmers, D., et al. (2010). European Union Law: Text and Materials (2nd ed.). New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-12151-4.
- Craig & de Burca EU Law: Text, Cases and Materials (5th edition) – 2011
- Vaughan, David, Robertson, Aidan (eds) (2003 (looseleaf since)). Law of the European Union. Oxford, New York: Oxford University Press. ISBN 978-1-904501-11-4.

Άρθρα

- Danusso and Denton (1990). "Does the European Court of Justice Look for a Protectionist Motive under Article 95?". Legal Issues in European Integration 1: 67.
- Gormley, Laurence W (2008). "Silver Threads among the Gold: 50 years of the free movement of goods". Fordham International Law Journal 31: 601.
- Hedemann-Robinson (1995). "Indirect Discrimination: Article 95(1) EC Back to Front and Inside Out". European Public Law 1: 439.
- Szczepanski, Marcin (2013). Further steps to complete the Single Market. Library of the European Parliament.